

ESTUDI

SOBRE

FILOLOGÍA VALENCIANA

PER

Fray Luis Fullana Mira

LO RAT-PENAT—REVISTA

VALENCIA

IMPRENTA DE DOMENECH

Carrer de la Mar, 65.

ESTUDI

BIBLIOTECA VALENCIANA

ESTUDI

ESTUDI

BIBLIOTECA VALENCIANA

ESTUDI

Filologia Valenciana es la ciencia que tracta de l'estudi y coneixença de les lleys etimològiques y gramaticals d'esta llengua, á fi de penetrar en sa lliteratura.

No cap dubte qu'esta ciencia está molt descuidada entre 'ls valencians, y hiá que confessarho en llágrimes dolorides; y rónegament per un estudi comparatiu ab lo castellá, francés y atres llengües ses germanes, es com es pót donar huy bona espenta en esta classe de treballs. Es, puix, ciencia nôva pa 'ls valencians, y cal que tots els que sentim verdader amor p'el desenroll y conreu d'esta graciosa y rica llengua passem moltes hores durant lo día, y per la nit cremem molts cresolets d'òli y molt de petròli, ó fondim no pòques perilles eléctriques, cansades ja de fer llum, pera poder recòrrer á peu ferm eixe camp tan espaciós de la nostra Filologia.

Grans son nostres desijos al mampendre este treball; mes no pretenim escriure un tractat complet de Filologia Valenciana, ni molt menys, sino vore si podem encendre una llumeneta, á fi de qu'els que vinguen darrere no vagen tan á fosques, y es puguen donar conte millor per ahon van, y sembren en alguna sahó lo camp que nosatros pròu farem en llaurar d'una primera rella.

Tractarem en primer llòch de l'orige y formació de la llengua valenciana, y en segon llòch d'els elements fònics y gráfic, ó siga, de la Fonética y Ortografia.

PRIMERA PART

ORIGE Y FORMACIÓ D'ESTA LLENGUA

I.—Orige.

La llengua valenciana, lo mateix que la castellana, francesa, italiana y portuguesa, reconeixen, com verdadera mare, lo *llatí vulgar* y lo *baix llatí*.

Conquerit lo Reyne de Valencia pe'ls romans, els vençuts habitants d'esta fermosa tèrra adoptaren la llengua *llatina vulgar*, que era la que parlaven els soldats romans, romanent, en tot y en aixó, molts vestigis de les llengües celta, fenicia, grega y cartaginesa. D'esta mescolança resultá lo baix llatí, que parlaren mentres la dominació goda y també durant la dominació sarrahina. Diu lo Dr. Grandia (*Gramática Etimológica*, Introducció, plana XXXIV): «Molt al contrari de lo que assegura 'l Pare Bonell, á Valencia y á Mallorca, durant els cinch sigles de dominació sarrahina hi quedaren els cristians, com en tot lo demés d'España, guardant sa llengua.»

Eixa llengua antiga, puix, formada del *llatí vulgar* y *baix llatí*, fon la que serví de base y fonament pera formar la valenciana quant s'establiren els catalans conqueridors en esta tèrra.

Y es cèrt qu'el valenciá, com afirma lo mateix Grandia, es desenrollat espontáneament mentres la conquesta d'este Reyne de Valencia, y al mateix temps qu'el catalá en lo Principat de Catalunya.

Per això mateix, en un principi, açò es, en lo sigle XIII, pòca era la diferència entre les llengües parlades en lo Principat de Catalunya y en lo Reyne de Valencia, fins que, per tí, vingué lo sigle XIV, en que ja es nòta prou diferència, distinguintse, sobre tot, una d'atra en les terminacions d'els substantius y adjetius,

com també en la segona persona singular dels verbos, en qu'el català admet la terminació en *as* y el valencià en *es*. Esta era y esta es encara la diferència més característica entre les dos llengües.

CATALÀ
Tú amas las finas rosas.

VALENCIÀ
Tú ames les fines ròses.

II.—Formació d' esta llengua.

De quatre lleys es va servir esta llengua pera la formació de les paraules: de la d' *escapsament*, d' *estalvi de forces*, d' *eufonia* y de *distinció*.

Farém l' aplicació d' estes quatre lleys á la flexió nominal, y es vorá més clar, que la llum del día, la manera com es formaren les paraules valencianes.

Lley d' escapsament en la flexió nominal.—Per efecte d' esta lley, desaparegué: a) la *desinencia característica* singular en els noms llatins; b) la *e d' enllaç, ó e eufònica llatina*; c) es pergué la *lletra temàtica*; y d) la caiguda d' algunes *lletres pretemàtiques*.

Desaparició de la desinencia característica llatina.—En totes les paraules romangné escapsada la *m*, desinencia característica dels temes llatins.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Rosa. <i>m</i>	Rosa
Serie. <i>m</i>	Serie
Deu. <i>m</i>	Deu

Desaparició de la e d' enllaç, ó e eufònica llatina.—Com, fet l' escapsament, pera res aprofitava ja la *e* de enllaç llatina, s' en desfeu d' ella lo valencià en els noms pertanyents als temes consonàntics.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Sol. <i>e m</i>	Sol
Part. <i>e.m</i>	Part
Facil. <i>e.m</i>	Facil

Desaparició de la lletra temàtica llatina.—Esta lletra desaparegué: a) en la majoria dels noms pertanyents al tema en *ó* canviada per la *u* en l'acusatiu, ó siga, en els noms pertanyents a la segona declinació, segons la Gramàtica tradicional: b) quasi tots els que pertanyen al tema en *i*: c) la major part dels que perteneixien al tema en *u*; y d) els que corresponien al tema consonantic en *n* precedida de vocal.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIA
Verb. <i>u.m</i>	Verb
Mur. <i>u.m</i>	Mur
Glorios. <i>u.m</i>	Gloriós
Fam. <i>i.m</i>	Fam
Sit. <i>á.m</i>	Set
Part. <i>u.m</i>	Part
Port. <i>u.m</i>	Port
Carbo. <i>n.em</i>	Carbó
Passio. <i>n.em</i>	Passió
Pa. <i>n.em</i>	Pá
Vi. <i>n.um</i>	Vi

Desaparició de certes vocals y consonants pretemàtiques.—Entre les vocals tenim que desaparegué; a) la *i* precedida de les linguodentals *c, s, t*.

EIXEMPLES

Assis. <i>i.um</i>	Assis
Ambros. <i>i.um</i>	Ambrós
Ericri. <i>um</i>	Eriç

b) La *e* en el noms neutres llatins.

EIXEMPLES

Crim. <i>e.n</i>	Crim
Gram. <i>e.n</i>	Gram
Nom. <i>e.n</i>	Nom

d) La *u* precedida de *q* quant es convertix en *c* a la fi de dicció.

EIXEMPLES

Antig. <i>u.um</i>	Antic
Oblig. <i>u.um</i>	Oblic

Entre les consonants desaparegué: a) la *b* precedida de *m*.

EIXEMPLES

Colum. <i>b.um</i>	Colom
Lumb. <i>um</i>	Llom
Plum. <i>b.um</i>	Plom

b) La *d* precedida de *n* ò *u*.

EIXEMPLES

Mun. <i>d.um</i>	Mon
Cru. <i>d.um</i>	Crú
Lau. <i>d.em</i>	Llau

c) La *n* precedida de vocal.

EIXEMPLES

Gra. <i>n.um</i>	Grá
Ple. <i>n.um</i>	Plé
So. <i>n.um</i>	Sò

d) Una de les consonants dobles llatines *cc*, *ll*, *ss*, *tt*.

EIXEMPLES

Flac. <i>c.um</i>	Flac
Sac. <i>c.um</i>	Sac
Costal. <i>l.um</i>	Costal
Metal. <i>l.um</i>	Metal
Nas. <i>s.um</i>	Nas
Congres. <i>s.um</i>	Congrès
Gut. <i>l.um</i>	Gót
Mut. <i>l.um</i>	Mót

Lley d'estalvi de forces en la flexió nominal.—Esta ley, que també es diu del *Menor esforç*, té per objecte principal completar la mampresa de la *d*' escapament, puix s'encarregá de fer caure y desapareixer certes vocals, certes consonants y no pòques sílabes

qu' estrobaven en mig de dicció, y fer us al mateix temps y ab molta freqüencia de la *sinéresis*. De manera, que si la lley d' escapsament simplificá les paraules llatines á la fi de dicció en lo seu pas del llatí al valenciá, la d' estalví de forces les va abreviar llevant d' en mig d' elles aquells elements constitutius que no eren necessaris pera conservar lo valenciá 'l sagell que dona pròva evident de ser llegítima filla del llatí vulgar.

Sostenen alguns filòlecs estrangers, eminencies per cert en la ciencia filològica, qu' eixes dos lleys pòden molt bé reduirse y ser compreses baix la sòla denominació de *principi d' economia*. Entre estes eminencies rònegament citarem á l' anglés Sweet (*History of English Sounds*) y al francés Paul Passy (*Changements phonétiques*); pero nosatros, pera major claritat, y seguint á atres filòlecs, no menys eminents, continuarem en lo método començat.

1.º *Desaparició de vocals tòniques*.—Per mes que la nòstra llengua conserva, per regla general, l' accent tònic en la mateixa sílaba del llatí, no obstant, per rahó d' esta lley, veem desaparèixer la *vocal tònica* sempre que vá seguida d' atra vocal. D' así la necessitat de fer us de les dos lleys secundaries dites *d' aplaçament y desplaçament*. D' aplaçament quant l' accent tònic, per mig de l' evolució morfològica, passa á la sílaba que fon *pretònica* en llatí; y de d' desplaçament quant vé á caure en la que fon *postònica*.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIÀ
Plateam	Plaça
Mateam	Maça
Pediculum	Poll
Meam	Ma
Tuam	Ta
Suam	Sá
Meos	Mos
Tuos	Tos
Tuas	Tes

Desaparició de vocals atòniques.—Estes vocals, que venen generalment de vocals *breus llatines*, varen desapareixer en lo seu pas al valencià, de la manera següent:

- a) Siguent *pretòniques* en paraules *paroxitones* y *proparoxitones*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Comparator. <i>em</i>	Comprador
Michaelem	Miquel
Interaneam	Entranya
Verecundiam	Vergonya
Civitat. <i>em</i>	Ciutat
Solodat. <i>um</i>	Soldat
Laborator. <i>um</i>	Llaurador
Populet. <i>um</i>	Poblet
Manumissorem	Marmessor

- b) *Vocals post-tòniques* en paraules solament *proparasitones*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Colaph. <i>um</i>	Còlp
Monacam	Monja
Soleam	Sòla
Nauseam	Nòsa
Canonicum	Canonge
Viridum	Vert
Episcopum	Bisbe
Parabola. <i>m</i>	Paraula
Merula. <i>m</i>	Merla
Ungula. <i>um</i>	Ungla
Populum	Pòble

Desaparició de consonants.—Era molt natural que, fet l'escapsament de les paraules y caygudes algunes vocals per l'estalvi de forces, desaparegueren també certes consonants. Vejám aci les que caygueren ab mes freqüència.

a) La *b* precedida de *m*.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIÀ
Columbam	Coloma
Palumbam	Paloma
Umbelicum	Melic

b) La *c* seguida de *t*.

EIXEMPLES

Leotum	Llit
Profectum	Profit
Factum	Fet

c) La *d* precedida de *n*, y demprés d' haver influït sobre la *c* en la palatalisació progressiva en que dita *c* es transforma en *g*: y sobre la *l* qu' es canvia en *ll*.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIÀ
Candela. <i>m</i>	Canèla
Fundam	Fona
Fudicam	Fuge
Medicum	Mege
Radulum	Rall

d) La *g* intervocàlica.

Tegulam	Teula
Regam	Rua

e) La *l* en alguns casos.

Ba/neum	Bany
Sulfur	Sobre

f) La *n* seguida de *s* post-tònica.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Mensuram.	Mesura
Mens. <i>em</i>	Mes
Sponsam	Espòsa
Pagensem	Pagès

g) La *s* en lo singular, reapareixent en lo plural.

EIXEMPLES

Congressum	Congrès
Passum	Pàs
PLURAL	
Congressos	Passos

h) La *t*, quan es lletra influyent en la palatalisació progressiva.

EIXEMPLES

Viaticum	Viage
Rotulum	Roll
Perticam	Percha

Y finalment, de dos consonants ne cau una.

EIXEMPLES

bb=Abbat. <i>em</i>	Abad
cc=Accusativum	Acusatiu
dd=Addictum	Adicte
ff=Officium	Ofici
gg=Aggressionem	Agressió
ll=Collegium	Colegi
nn=Annuntium	Anunci
tt=Vittam	Veta

Desaparició d'algunes sílabes sanceres.—Si la paraula té tres sílabes pretemàtiques, generalment desapareixen les dos mes prop de la temàtica.

EIXEMPLES

Frigiditatem	Fredat
Dominicellum	Doncell

Si ne té dos pretemàtiques desapareix la que no forma part de la rail.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Hospitalem	Hostal
Titionem	Tiò
Simplicellum	Sencill
Matutinum	Mati
Digitalem	Didal

En no pòcs casos també caygué la mateixa sílaba tónica.

EIXEMPLES

Illi=Li	Illo=lo
Illos=los	Illas=les
Pediculum	Poll
Judicium	Juhi

Sól desapareixer així mateix una sílaba post-tónica quan la paraula llatina ne té dos.

EIXEMPLES

Digitum	Dit
Solidum	Sòu
Frigidum	Fret
Candicam	Coca
Ondecim	Once

Y en lo llenguaje familiar cau la primera sílaba pretónica en els noms propis.

EIXEMPLES

Antonium	Tòni
Christophorum	Tòfol
Nicolau	Colau

La sinéresis.—Com efecte de la lley d'estalvi de forces, té son aplicació molt freqüent la sinéresis, sobre tot en l'us dels articles y dels pronoms.

S'usa en l'article quan vá precedit de preposició ó conjunció.

EIXEMPLES

SINÉRESIS	LLATÍ	EQUIVALENT
Del	De-illum	de el
Al	Ad-illum	à el
Pel	Per-illum	per el
Pal	Per-ad-illum	Per-à-el
Dels	De-illos	de els
Als	Ad-illos	a els
Pèls	Per-illos	per els
Pals	Per-ad-illos	per á els

S' usa en els pronoms mateixos entre 'lls quan son complementaris.

EIXEMPLES

Mel	Mc-illum	me el
Tel	Tc-illum	te el
Sel	Sc-illum	se el
Mels	Mc-illos	Me els
Tels	Tc-illos	Te els
Sels	Sc-illos	Se els
Men	Me-inde	me en
Ten	Te-inde	te en
Sen	Sc-inde	Se en
Meu	Mc-illud	me ho
Teu	Te-illud	Te ho
Seu	Sc-illud	Se ho
Lil	Illi-illum	Li el
Liu	Illi-illud	liho

Llev d' eufonia en la flexió nominal.—A conseqüència de l'escapsament de les paraules llatines en lo seu pas al valencià, y d' haver segut buydades per la ley d' estalvi de forces, desapareixquen, com hem vist, moltes vocals, consonats, y fins algunes silabes sanceres, romanien eixes mateixes paraules no poc desabrides en la seua pronunciació; per lo tant, calia l' intervenció de la ley d' eufonia á fi de qu' esta llengua obtinguera, en sa formació mateixa, eixa suavitat y eixa harmonia que tant la caracterisen sobre totes les ses germanes. D' esta manera venia

eixa lley á donar l'última má en la mampresa de les atres dos lleys pera la formació de nostra llengua. Per efecte puix d' esta lley, s' operaren els següents fenomens etimològics: *a)* Transformació d' unes vocals en atres. *b)* Transformació també de les vocals entr' elles. *c)* Vocalisació y consonantisació, ó siga, canvi de consonants en vocals y d' estes en aquelles. *d)* Afigitura de vocals y consonants, pera suavisar les paraules. *e)* Reaparició de certes consonants perdudes ja, á causa de les lleys d' escapsament y de la d' estalvi de forces.

1.º *Transformació d' unes vocals en atres.*—En la evolució morfològica d' esta llengua les paraules foren transformades de tres maneres distintes, açó es; *directa, inversa y casualment.*

Directament, ó siga: en la *evolució progressiva* quan la *a* es transforma en *e*, la *e* en *i*, la *i* en *o*, la *o* en *u*.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIÀ
Placitum	Pleyt
Speculum	Espill
Feniculum	Fenoll
Oculum	Ull

Inversament, ó siga, en l'evolució *regressiva*, quan la *u* es transforma en *o*, la *o* en *i*, la *i* en *e*, y la *e* en *a*.

EIXEMPLES

Furcam	Forca
Noctem	Nit
Pilum	Pil
Equam	Aca

Indirectament ó casualment quan la seua transformació obedix á l' influència d' algunes consonants, posades al contacte d' eixes vocals transformables, y, á les hores, dita transformació lo mateix es feu en la *silaba tònica* qu' en l' *atònica*.

Transformació en sílaba tònica.—La *a* es transformá en *e* per

l' influència d' una *dental* ó de la *velar c* desapareguda, evolucionada que fon la paraula llatina.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIA
Madaxam	Madeixa
Fascem	Feix
Factum	Fet
Tractum	Tret

La *e* es transforma: a) en *a* per l' influència dental b) en *i* per la desaparició de la *c*.

EIXEMPLES

Setabim	Sativa
Lectum	Llit
Confectum	Confit
Profectum	Profit

La *i* es transforma en *e* á causa de l' influència lingual y palatal.

EIXEMPLES

Linteum	Lleng
Viridum	Vert
Oviculam	Ovella
Auriculam	Orella

La *o* en *e* per efecte de la vocalisació, y en *u* per l' influència llabial y palatal.

EIXEMPLES

Vocem	Veü
Coxam	Cuixa
Octobrem	Octubre

La *u* en *e* per efecte de la vocalisació y quan va seguida d' atra *u* y en *o* per l' influència palatal.

EIXEMPLES

Crucem	Creu
Suum	Seu
Cuscolia	Coscolla

Transformació en sílaba atònica.—La a es transforma en e, i, o, u.

EIXEMPLES

LLATI		VALENCIÀ
Organum		Orgue
Anatem		Anec
Tabanum		Tave
Labellum		Llibrell
Apertum		Obert
Pampanum		Pampol
Saccharium		Sucrer
Sarcitum		Surgit

La e en a, i, o.

EIXEMPLES

Terrosum		Tarròs
Telonarium		Taloner
Denarium		Diner
Fenestram		Finestra
Oleum		Oli
Ordeum		Ordi
Efocatum		Ofegat

La i en a, e, o.

EIXEMPLES

Salvatium		Salvage
Birretum		Barret
Manicam		Mànega
Marginem		Marge
Nubilum		Nuvol
Impletum		Omplet

La o en a, e, i, o.

EIXEMPLES

Novaculam		Navaixa
Post-Collum		Bascoll
Roseidum		Reixiu
Catalogum		Catalec
Philologum		Filolec
Tonsoriam		Tisoria
Cognatum		Cunyat
Coagulatum		Cuallat

La *u* en *i, o*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Juniperum	Ginebre
Cupressum	Ciprer
Juventutem	joventut
illud	lo

Els diptongs y vocals compostes es trasformiaren en les sehues intermigues.

EIXEMPLES

Laicum	Llec
Aurum	Or
Diurnum	Jorn

2.º *Trasformació de consonats*.—Esta trasformació, si bé examinem sa evolució morfológica, vorem qu'es va fer tant entre consonants germanes, açó es, entre les d'un mateix orgue fonador, com també entre estranyes, á causa de l'influencia d'atres consonats vehines.

Trasformació entre germanes.—La *b* es canvia en *m, p, i, v*.

EIXEMPLES

Jacobum	Jaume
Caunabem	Cánem
Gibbam	Gepa
Glebam	Gleva
Tabanum	Tave

La *f* y la *m* es trasformen en *b*.

EIXEMPLES

Trifolium	Trebol
Merendam	Berena

La *p* en *b* y en *v*.

EIXEMPLES

Operam	Obra
Capram	Cabra
Picum	Bec
Capallum	Cavall

La *v* en *b* y *p*.

EIXEMPLES

<i>Vitellum</i>	<i>Bedell</i>
<i>Corvum</i>	<i>Corp</i>

La *d* es transforma en *t* y ésta frecuentment en aquella.

EIXEMPLES

<i>Plenitudinem</i>	<i>Plenitut</i>
<i>Solicitudinem</i>	<i>Sollicitut</i>
<i>Petram</i>	<i>Pedra</i>
<i>Catenam</i>	<i>Cadena</i>

La mateixa *t* en *c* y *ç*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
<i>Gratiam</i>	<i>Gracia</i>
<i>Prudentiam</i>	<i>Prudencia</i>
<i>Plateam</i>	<i>Plaça</i>
<i>Mateam</i>	<i>Maça</i>

La *c* en *ç*.

EIXEMPLES

<i>Dulcem</i>	<i>Dolç</i>
<i>Audacem</i>	<i>Audaç</i>
<i>Felicum</i>	<i>Feliç</i>
<i>Lenceam</i>	<i>Llança</i>
<i>Unciam</i>	<i>Onça</i>

La *l* en *n* y ésta en aquella.

EIXEMPLES

<i>Libellum</i>	<i>Nivell</i>
<i>Pampanum</i>	<i>Pampol</i>

La mateixa *l* en *r* y ésta en aquella.

EIXEMPLES

<i>Liliaun</i>	<i>Lliri</i>
<i>Aratrum</i>	<i>Aladre</i>

La *c* gutural en *g* y ésta en aquella.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIÀ
Acutum	Agut
Secundum	Segon
Catalogum	Catalec
Philologum	Filolec
Prologum	Prolec

La gutural *ch* en *q* seguida de *u*.

EIXEMPLS

Parochiam	Parroquia
Monarchiam	Monarquía
Michaellem	Miquèl

Y la *q* en *c* y *g*.

EIXEMPLS

Quare	Car
Quatuordecium	Catorce
Aquilam	Aguila

Trasformació entre consonants estranyes.—La *b* y la *v* en *g* y *j*.

EIXEMPLES

Rubeum	Roig
Rubeos	Rojos
Rubeam	Roja
Rubeas	Roges
Pluviam	Pluja
Pluvias	Pluges

La *m* en *n*.

EIXEMPLES

Semitam	Senda
Meum	Mon
Tuum	Ton
Suum	Son

La *d* en *l*.

EIXEMPLES

Cicadam	Cigala
Candam	Cola
Odorem	Olor

La mateix *d* en *g* y *j* per l' influència de la *i* y la *e*, les quals, demprés de palatalisades la *d*, desapareixen.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIA
Medium	Mig
Mediam	Mijos
Radium	Raig
Gaudium	Goig
Invidiam	Enveja
Gaudere	Gojar

La *t* en la velar *c*.

EIXEMPLES

Anatem	Anec
Gemitum	Gemec

La *s* en la *x* palatal.

EIXEMPLES

Setabim	Xativa
Sirupum	Xaròp

La mateixa *s* en la *x* palatal: *a*) per l' influència d' atra *s*; *b*) per l' influència de la *t*; *c*) per l' influència de la *c*, y *d*) per l' influència de la *p*.

EIXEMPLES

Bassum	Baix
Querta (pl. de Quertum)	Queixa
Piscem	Peix
Fascem	Feix
Ipsum	Eixe
Ipsam	Eixa
Mac. ipso	Aixó
Capsam	Caixa

La mateixa en la palatal *ch*.

EIXEMPLES

Singultum	Chinglot
Sibilantem	Chiulant
Sinam	China
Sucrum	Chuquer

La *l* en la *ll*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
<i>Librum</i>	<i>Llibre</i>
<i>Casulam</i>	<i>Casulla</i>
<i>Balaenam</i>	<i>Ballena</i>

La mateixa *l* en *ll*: a) per l' influència llabial.

EIXEMPLES

<i>Tribulum</i>	<i>Trill</i>
<i>Manipulum</i>	<i>Manoll</i>
<i>Sifilatorem</i>	<i>Chillador</i>

b) per l' influència dental y lingual.

EIXEMPLES

<i>Radulum</i>	<i>Rall</i>
<i>Rotulum</i>	<i>Roll</i>
<i>Vetulum</i>	<i>Vell</i>
<i>Seminulam</i>	<i>Semilla</i>
<i>Feminulam</i>	<i>Femella</i>

c) per l' influència velar.

EIXEMPLES

<i>Periculum</i>	<i>Perill</i>
<i>Tegulam</i>	<i>Tella</i>
<i>Coagulum</i>	<i>Cuall</i>
<i>Cochleare</i>	<i>Cullera</i>

Y per l' influència de les vocals palatals *e*, *i*.

EIXEMPLES

<i>Paleam</i>	<i>Palla</i>
<i>Taleam</i>	<i>Talla</i>
<i>Filiam</i>	<i>Filla</i>
<i>Mulierem</i>	<i>Muller</i>
<i>Meliorum</i>	<i>Millor</i>

La *n* en *ny*.

EIXEMPLES

<i>Scrinatorum</i>	<i>Escodriñador</i>
<i>Minus</i>	<i>Menys</i>

La mateixa *n* en *ny*: a) per l' influència de les vocals palatals *e, i*.

EIXEMPLES

LLATI		VALENCIA
Vineam		Vinya
Pineam		Pinya
Seniorem		Senyor
Junium		Juny

b) per l' influència d' una *m*.

EIXEMPLES

Dammum		Dany
--------	--	------

c) per l' influència d' atra *n*.

EIXEMPLES

Annum		Any
Cannam		Canya
Grunnitum		Grunyit

d) per l' influència de la *g*, ja siga la palatalisació progressiva ó regressiva.

EIXEMPLES

Signa		Senya
Ligna		Llenya
Fringibilem		Frinyible

La *c* en la palatal *ch*.

EIXEMPLES

Plancam		Plancha
Cimicem		Chincha

La mateixa *c* en la palatal *ch*: a) per l' influència de la *t*, ja siga la palatalisació progressiva ó bé regressiva.

EIXEMPLES

Perticam		Percha
Panticem		Pancha
Punuctam		Puncha

b) per l' influència de la palatal *i*.

EIXEMPLES

Faciam		Facha
--------	--	-------

La *c* es convertix en la palatal *g*.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIA
Canonicum	Canonge
Dominicum	Dumenge

La mateixa *c* en *g*, per l' influència de les dentals *d* y *t*, que desapareixen demprés d' haver influït en la palatalisació.

EIXEMPLES

Medicum	Mege
Judicum	Juge
Vialicum	Viage
Formaticum	Formage
Impactum	Empaig
Dispactum	Despaig

La *g* en la *j*, per l' influència de la vocal *i*; y la *j* en la *g*.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIA
Spongiam	Esponja
Corrigiam	Correja
Majum	Maiç
Juniperum	Ginebre

La *ch* y la *q* en *c* y *ç*.

EIXEMPLES

Chirurgiam	Cirugia
Quinque	Cinc
Brachium	Bracç
Laqueum	Llaç

Vocalisació.—En l' evolució morfològica de les paraules, al passar del llatí a la nostra llengua, no poques consonants tingueren que convertir-se en les vocals *y*, *u*. Es convertiren en *y*:
 a) la *c* y la *g*.

EIXEMPLES

Fructum	Fruyt
Coctum	Cuyt
Octo	Huyt
Delectum	Deleyt

LLATI	VALENCIÀ
Luctam	Lluyta
Regem	Rey
Legem	Lley
Gregem	Gry
Regnum	Reyne
Regina	Reyna

b) la d y la t, seguida de i.

EIXEMPLES

Remedium	Remey
Hodie	Huy
Gaudia	Joya
Spatium	Espay

Es transformaren en *u*: *a) la b, la p y la v.*

EIXEMPLES

Sebum	Seu
Parabolam	Paraula
Captivum	Cautiu
Capitellum	Caudill
Navem	Nau
Rivum	Riu

b) la c y la g.

EIXEMPLES

Vocem	Veu
Decem	Deu
Pacem	Pau
Jugum	Jou

c) la d y la t en u també.

EIXEMPLES

Gradum	Grau
Pedem	Pèu
Puteum	Póu
Palatium	Palau

Consonantisació.—Per efecte de la consonantisació, les vocals *i, u* es transformaren en *g, j* y *v*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Hieronimum	Geroni
Iaspidem	Jaspid
Leviarium	Lleuger
Minuentem	Minvant

AFIGITURA DE VOCALS

S'afeg la *a* prostètica en lo llenguaje vulgar.

EIXEMPLES

	En lloc de	
<i>Aixàtiva</i>	Id.	Xativa
<i>Aixaló</i>	Id.	Xaló
<i>Aixaròp</i>	Id.	Xaròp
<i>Aixabega</i>	Id.	Xabega

S'afeg la *a* *paragògica*: a) quan per efecte de l'escapsament termina la paraula femenina en diptong consonàntic; b) quan per causa d'eixa mateixa lley, acaben les paraules femenines en *st*, y c) quan terminen en dos consonants de difícil pronunciació.

EIXEMPLES

Febrim	Febra
Socrum	Sogra
Fustem	Fusta
Festum	Festa
Pestem	Pèsta
Panticem	Pancha
Mantum	Manta
Vestem	Vèsta

S'afeg la *e* *prostètica* sempre que la paraula llatina comença per *s* líquida, ó siga, seguida d'atra consonant.

EIXEMPLES

Scalam	Escala
Spicam	Espiga
Spinam	Espina

E pentética en estes paraules.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Tuam	Teua
Tuas	Teues
Suam	Seua
Suas	Seues

Paragògica: a) quan terminen les paraules, per causa de l'escapsament, en diptong consonantic.

EIXEMPLES

Templum	Temple
Nigrum	Negre
Diabolum	Diable
Socerum	Sogre
Tabernaculum	Tabernacle

b) Quan es convertix la *c* en *g*, per influencia de la *t* en la palatalisació, tant regressiva com progressiva.

EIXEMPLES

Viaticum	Viage
Ficatum	Fege
Formaticum	Formage
Linaticum	Llinage
Hominaticum	Homenage

c) quan per la llei d'escapsament termina la paraula en dos consonants de difísil pronunciació.

EIXEMPLES

Istum	Este
Asinum	Ase
Actum	Acte
Signum	Signe

S' afig la *i* ab lo caracter d' *eufònica* davant de les palatals *g* y *x*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Exemplum	Eixemple
Piscem	Peix
Taxum	Tcix
Gaudium	Goig
Studium	Estuig
Majum	Maig

S' afig la *o* en lo plural quan, fet l' escapsament, termina la paraula singular en una de les dentals *c*, *ç*, y *s*, ó en les palatals *g*, *j* ó *x*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ	
	Singular	Plural
Cetaceum	Cedaç	Cedaços
Passum	Pas,	Passos
Fassem	Feix	Feixos
Piscem	Peix	Peixos
Flexum	Fleix	Fleixos

S' afig la *u* en els plurals femenins que la *e* pretemática en canvia en *g* ó *q*.

EIXEMPLES

	Singular	Plural
Formicam	Formiga	Formigues
Amicam	Amiga	Amigues
Buccam	Boca	Boques
Manicam	Mánega	Mánegues

Afigitura de consonants.—Per exigencies de les susdites lleys, fon necessari introduir certes consonants per fer mes suau y harmoniosa la nòstra parla.

Ronegament indicarem l' us de les consonants *b*, *d*, y *n* perque son les que ab mes freqüencia han segut afegides.

La *b* s' afig demprés de la *m*.

EIXEMPLES

Cameram	Cambra
---------	--------

La *d* demprés de la *n* y davant de la *r*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Tenerum	Tendre
Generum	Gendre
Cinerem	Cendra

La *n* davant d' una *dental* ó d' una *gutural* ó *velar*.

EIXEMPLES

Missaticum	Mensaje
Passam	Pansa
Cœmeterium	Cementeri
Nec-num	Nengú
Locustam	Llangosta

Reaparició de certes consonants.—La lley d' eufonia demana que reapareguen certes consonants perdudes per les lleys d' escapsament y d' estalvi de forces.

La *n* *pretemática* en els plurals.

EIXEMPLES

Granum	Grà-Grans
Manum	Má-Mans
Bonum	Bò-Bons

La mateixa *n* quan es *temática*.

EIXEMPLES

Panem	Pá-Pans
Sermonem	Sermò-Sermos
Hominem	Homo-Homens
Carbonem	Carbò-Carbons

Y ademés en els *aumentatius* y *derivats*.

EIXEMPLES

Plenum	Plé-Plenet-Plenòt-Plenor-Plenissim.
Planum	Pla-Planet-Planòt-Planura-Planament.

La *v* *pretemática* reapareix així mateix en els *derivats*.

EIXEMPLES

Vivum	Viu-vivet-vivòt-vivor-vivea, etc.
-------	-----------------------------------

La segon *s* en el prural y també en els derivats.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Passum	Pas-passos-passet-passa-passera-passar, etc.
Ingressum	ingrés-ingressos-ingressar-etcétera.

La *d* també en els derivats.

EIXEMPLES

Crudum	Crú-crudet-crudot-crudor-crudea, etc.
Grandem	Gran - grandet - grandot - grandea-grandor, etc.

LLEY DE DISTINCIÓ EN LA FLEXIÓ NOMINAL

Evolucionades les paraules llatines en lo seu pas al valencià, per mig de les tres lleys exposades fins á ací, moltes d' eixes paraules que en un principi prengueren distinta forma unes d' atres, vingueren demprés á confóndres entre elles, y fon precis acudir á la ley nomenada de distinció, pera fer desapareixer eixe greu inconvenient. En les paraules llatines *modum* y *muttum*, per eixemple, aplicant la ley d' escapament, quedava *mod* y *mutt*, per la ley d' estalvi de forces es reduien á *mot* y *mut*. Per la d' eufonia á *mòt* les dos, romanent confoses una y atra: mes aplicant á les dos la quarta ley, s' establí la distinció, afegint una *o* á la primera, y huy tenim: *mòdo* y *mòt*. Aplicada puix esta ley, demprés de les tres anteriors, resultaren els següents fenomens morfològics: *a*) Conservació de la dessinencia característica llatina dels plurals. *b*) Admissió de l' article. *c*) Introducció d' algunes vocals y consonants distintives. *d*) Distinció del gènere per l' admissió també de distinta vocal en lo femení, y *e*) Lo canvi d' unes vocals en atres

D' esta manera quedaren resolta tots els inconvenients en l' aplicació de les atres tres lleys, y la evolució morfològica de les

paraules ha seguit son curs natural y constant, fins quedar completament formades.

Conservació de la dessinencia característica del plural llatí.— Per regla general, tant els masculins com els femenins valencians, han conservat invariablement la *s*, dessinencia característica dels plurals llatins.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Rosa.s	Rose.s
Angelo.s	Angel.s
Amore.s	Amor.s
Cantu.s	Cant.s
Serie.s	Serie.s

Com els neutres llatins, al passar á la nóstra llengua, es feren masculins ó femenins, prengueren així mateix la *s* del plural.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ	
	Singular	Plural
Templum	Temple	Temples
Mare	Mar	Mars
Caput	Cap	Caps
Sistema	Sistema	Sistemes
Signa	Senya	Senyes
Folia	Fulla	Fulles

Algunes paraules que, al formarse per mig de les tres lleys anteriors, tingueren qu' acabar forçadament en *s* per provindre de nominatiu ó genitiu llatins del número singular, quedaren invariables en el plural; lo mateix va passar en els grecs-llatins en *is*.

EIXEMPLES

Pulvis	La pols	Les pols
Tempus	El temps	Els temps
Thesis	La tesis	Les tesis
Apharesis	L' aferesis	Les aferesis

Admissió de l' article en la nostra llengua.—Així com per mig de la *s* es va distinguir el número singular del plural, per mig de certes *partícules pronominals* nomenades *articles*, s' han distinguit també uns cassos d' atres en eixos mateixos números.

L' orige d' estos articles es el següent: De *illum, illam, illud*, per la lley d' escapsament, quedá *ill, illa, illu*; per la d' estalvi de forces *il, la, lu*; y per la d' eufonia, *el, la, lo*, romanent la primera forma pals masculins, la segona pals femenins y la tercera pals neutres.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Illum panem	El pá
Illam rosam	La ròsa
Illud bonum	Lo bò

De les mateixes partícules y d' una manera análoga es formá lo plural dels articles masculí y femení; així, de *illos, els y los*; de *illas, les*.

EIXEMPLES

Illos panes	Els ó los pans
Illas rosas	Les ròses

Del llatí *unum, unam, unos, unas* es formaren els articles indefinits valencians *un, uns* pals masculins, y *una, unes* pals femenins.

EIXEMPLES

Unum patrem	Un pare
Unam matrem	Una mare
Unos patres	Uns pares
Unas matres	Unes mares

Introducció de vocals distintives.—Pera distinguir el masculí del femení en els adjectius provinents de llatins que tenen una sóla terminació pals dos gèneros, s' afegí una *a* en els femenins, y així s' establí la distinció.

EIXEMPLES

Dolentem	Dolent-dolenta
Valentem	Valent-valenta

LLATÍ	VALENCIÀ
Parentem	Parent-parenta
Dulcem	Dolç-dolça
Pauperem	Pòbre-pobra

Per semblant rahó es canvià la *a* en *e* als masculins en els llatins terminats en *istam*, tant en els substantius com en els adjectius.

EIXEMPLES

Baptistam	Batista-Batiste
Calvinistam	Calvinista-Calviniste
Regionalistam	Regionalista-Regionaliste

Pera diferenciar unes paraules d'atres, també s'admití una *i*. En *avum* y *avem*, per eixemple, quedá *av* en les dos per la lley d'escapsament, y *au*, vocalisada la *v*, per la d'eufonia. La confusió doncs no pugué ser major. Pero afegint una *i* á *avum* escapsat, s'obtingué perfecta distinció, resultant de *avum avi* y de *avem au*.

Al principi de l'evolució de les paraules valencianes, s'afegí als dos gèneros, masculí y femení, una *e* entre 'ls noms acabats en *s*, *c* ó *ç*, *g*, ó *j* y *x*, y la desinencia característica del plural, escrivint: *grosses*, *dolces*, *mijes* ó *miges*; pero resultá lo greu inconvenient de no poderse distinguir lo masculí del femení en el número plural. Pera llevar este gran inconvenient, s'introduí una *o* en els masculins, y d'esta manera es feu la distinció.

EIXEMPLES

Grossum	Gros-grosses-grossos
Dulcem	Dolç-dolces-dolços
Medium	Mig-miges-mijos
Fluxum	Fluix-fluixes-fluixos
Falsum	Fals-falses-falsos
Rubeum	Roig-roges-rojos

Canvi de vocals per establir la distinció.—En algunes paraules, demprés d' haber aplicat á elles les tres lleys anteriors, romanien iguals, morfológica y fonéticament considerades; pero canviant en elles la vocal de la rail, s' establi ja la distinció. Així, fent l' aplicació á les paraules *grandum* y *pediculum*, de les tres lleys dites quedaven les dos en esta forma: *gran* y *pell*, confondintse llastimosament ab *gravem* y *pellem*, que també romanien, per les dites tres lleys, en eixes dos formes: *gran* y *pell*. Mes es feu lo camvi de la *á* en *e* y de la *e* en *o* en dos d' elles y deseguida aparegué la distinció mes completa entre elles.

EIXEMPLES

LLATI		VALENCIÀ
Gradum-gran		Gran
Gravem-greu		Greu
Pellem-pell		Pell
Pediculum-pell		Poll

Lo valencià tragué varies formes d' una mateixa paraula llatina.
 —La riquesa de nòstra llengua té per orige, en grant part en haver sabut traure varies formes d' una mateixa paraula llatina. Així, de *tegulam*, tragué: *teula*, *tecla* y *tella*: de *regulam* regla, rella, etc.

També tingué nòstra llengua que acudir á diminutius llatins pera formar alguns possitius, y diferenciar, d' esta manera, unes paraules d' atres, confoses per les repetides lleys.

EIXEMPLES

Apem			apiculam abella
Avem	an	. . . . .	an
Ovem		. . . . .	oviculam ovella
Ovum	ón	. . . . .	ón

Lo llatí rónegament té una forma pals adjectius y pronoms

possessius; mes lo valenciá ne sabé traure dos, una pals adjectius y un atra pals pronoms, á fi d' establir la distinció entre ells.

EIXEMPLES

Adjectius y pronoms	Adjectius	Pronoms
Meum	mon	meu
Meos	mos	meus
Meam	ma	meua
Meas	mes	meucs
Tuum	ton	teu
Tuos	tos	teues
Tuam	ta	teua
Tuas	tes	teus
Suum	son	seu
Suos	sos	seus
Suam	sa	scua
Suas	ses	scues

Y com la tercera persona, tant dels adjectius com dels pronoms, pot referirse á h u   varios poseedors, lo valenci a establí la diferencia usant *llur* y *llurs* quan son varios els poseedors y una   varies les c ses posseides. Este m ot llur prové del genitiu llatí *illorum*, lo mateix que 'l *leur* dels francesos y el *loro* dels italians y ab la mateixa aplicació.  Ll stima que pel descuyt dels nostres escriptors moderns no estiga encara en us esta forma!

EIXEMPLES

<p>Quan es h�u sols el poseedor y una la cosa posseida:</p> <p>Son pare (d' ell) Sa mare (d' ella)</p>	<p>Quan son varios els poseedors y una la cosa posseida:</p> <p>Llur pare (d' ells) Llur mare (d' ells)</p>
<p>Quan es h�u sols el poseedor y varies les coses posseides:</p> <p>Sos pares (d' ell) Ses mares (d' ella)</p>	<p>Quan son varios els poseedors y varies les coses posseides:</p> <p>Llurs pares (d' ells) Llurs mares (d' elles)</p>

Com es veu, llur y llurs son formes comunes pals dos g neros.

Estos son els principals fenomens etimològics que s' han desenrollat en l' evolució morfològica de les paraules valencianes y ab la seua relació, creem haver donat proves suficients pera demostrar l' orige y la formació de les paraules de la nostra rica y ferosa parla.

SEGON PART

FONÉTICA Y ORTOGRAFÍA

La Fonética valenciana estudia cada hù del sòns de que fem us els valencians.

L' Ortografia es la part de la gramática que dona regles pera poder representar gráficamente eixos mateixos sòns, tenint en conte la etimología y l' us dels nostres escriptors, á fi d' escriure les paraules ab propietat y correcció.

Com no es possible escriure be les paraules sense coneixer els sòns que les formen; ni podem tampoc escriureles sense coneixer les lletres ó grafies que deuen representar degudament eixos sòns, l' orde natural y llògic exegix que l' estudi de la Fonética y de l' Ortografia siga simultani; per lo tant, tractarém á la una de les dos, encara que no siga mes que de pressa y correguda.

SÓNS VALENCIANS

Só es lo resultat de la vibració de l' ayre, produida pel moviment d' hù ó de més còssos sonòrs.

De dos classes pòden ser els sòns valencians: *vocals* y *consonants*.

Els sòns vocals son produïts dins la boca que forma com una caixa de resonancia.

La distinció d' estos sòns dependix de la influencia qu' en ells puguen tindre la llengua, els llabis y lo paladar, en la cavitat bucal.

Si s' alvancen els llabis un póc cap avant, de manera que

rónegament quede una chiqueta obertura, es produïxen, á les hores, les *vocals arredonides*.

Si roman la boca en sa posició natural, sense trasmudança alguna, s'obtenen les *vocals no arredonides*.

Si alcem la llengua cap avant, tindrem les *vocals anteriors* y si s'alça cap arrere, resultarán les *vocals posteriors*.

Si s'óbri la boca, separant notablement les mandíbules, sense alçarse gens la llengua, tindrem les *vocals obertes*; y si no s'alça la llengua cap avant ni cap arrere, permaneixent al mateix temps les mandíbules en la seua posició natural, resultarán les *vocals tancades*.

SÓNS CONSONANTS

Per la manera d'articular estos sóns, segons lo Dr. Schädel, (*Manual de Fonética catalana*, pl. 29), pòden ser *sonors* y *sorts*.

Són *sonors* si en la seua pronunciació intervé la *glotis*, y *sorts*, si en cap manera preu part este órgue fonador. Pera distinguir uns sóns d'atres, farém la próva, posant lo dit dins dels forats de les orelles: si al pronunciar les paraules resulta una especie de bruncit, paregut al que fan les abelles, lo só será *sonor*; si no resulta semblant bruncit, no hi ha dubte que lo só es *sort*.

Els sóns pòden ser, així mateix, *continus* y *explosius*.

Són *continus* quan, al passar per la cavitat bucal, vá fregant la corrent de l'ayre, y la seua duració pót engrosirse tot quan es vullga. Estos sóns pòden ser, ademés, *sonors* y *sorts*.

Són *explosius* quan la corrent de l'ayre permaneix per un moment interrumpida, pera formar una chiqueta explosió. També estos sóns pòden ser *sonors* y *sorts*, segóns que prenguen ó no part en la *glotis*.

Els sóns pòden ser ademés *fricatiu*, *laterals*, *vibrants* y *nasals*.

Lo só es *fricatiu* quan, en lo mateix punt d'articulació es fá una estranyetat per ahon passa la corrent de l'ayre fregant un poquet.

Es diu *lateral* quan, fentse així mateix en lo punt d'articu-

lació, la punta de la llengua s'apoya en les dents, ó bé, en la punta del paladar anterior, y la corrent de l'ayre passa fregant per les vóres de la llengua.

Será *vibrant* quan, feta l'estranyetat en lo gargamelló, ó en la punta de la llengua, la corrent de l'ayre passa tremolant ó vibrant per eixe órgue fonador.

Es dirá *nasal* quan, tenint completament tancada la cavitat bucal y abaixat lo vél del paladar, l'ayre ix entre la vibració de les córdes vocals.

Finalment, es nomenará *africat*, quan resulte de la mescolança d'un só *explosiu* y atre *fricatiu*; de tal manera que lo fonema comence ab una explosió y termine ab una fricció.

Segòns lo mateix Dr. Schädel, la *explosió*, la *fricció*, la *vibració* y la *tancadura*, provenen de que dins la cavitat bucal es forma un obstacle. Este obstacle es fá sempre en un llóc determinable de la mateixa cavitat bucal.

Si dit obstacle aconsegueix entre 'l llabi superior y l'inferior, resulten les consonants *billabials*.

Si té llóc entre les dents superiors y lo llabi inferior, es produixen les consonants *llabidentals*.

Si entre la punta de la llengua y les dents, tant inferiors com superiors, naixen les consonants *linguodentals*.

Si entre la mateixa punta de la llengua y els alveols, s'obtenen les consonants *linguo-alveolars*.

Si entre la part anterior de la llengua y la part anterior del paladar, apareixen les consonants *prepalals*.

Si entre la part superior plana de la llengua y lo paladar dur, tenim les consonants *medio-palatal*s.

Y si entre la rail de la llengua y lo vél del paladar, resulten les consonants *velars*.

Així nos descriu lo sabi filólec Schädel lo llóc d'articulació pera produir els sòns *consonants* en la nóstra llengua.

Vejám ara quina deu ser la representació gráfica d'estos sòns, tractant per separat cada hù d'ells.

Més ans de proposar les grafies que llògicament deuen adoptar-se, farém vore l'horrorosa confusió que, dende 'l sigle XV fins lo dia de huy, ha reynat en los escriptors, aduint eixemples trets de les sehues óbres, y demprés comprobarem la nóstra Ortografia, per l' us d' eixos mateixos escriptors, per la etimologia y l' evolució morfológica de les paraules al passar del llatí al valenciá.

No volem en açó menypreuar á ningú dels nóstres escriptors antichs, ni agraviar tampóc als contemporanis. Volem rónegament esposar lo nóstre parer apoyat en la llógica, y comprovat, com hem dit, per la etimología, evolució morfológica de les paraules, y la autoritat dels bons autors, tant antichs com moderns y contemporanis. Que conste donchs.

REPRESENTACIÓ GRÁFICA DELS SÓNS VALENCIANS VOCALS

Sóns vocals no arredonits.—Devem representar gráficamente per la *a*:

a) Lo só vocal *simplement obèrt*.

EIXEMPLES

Mar—Casat—Vulmiá

b) Lo só obèrt quan té un chiquet alçament de la llengua anterior.

EIXEMPLES

Mall—Caixa—Aixa

c) Lo só obèrt si té un chiquet alçament també de la llengua posterior.

EIXEMPLES

Hostal—Costal—Malalt

d) Lo só vocal anterior ab obertura eixemplada.

EIXEMPLES

Dóna (done)—Anava (anave)

Este só es característic d' Alcoy, Oliva, Sueca y d' atres parts d' este Reyne, sobre tot en la provincia de Casteiló; y sempre té llóch en *sílaba post-tònica*.

Deu representarse per la *e*:

a) Lo só *vocal anterior* ab obertura chiqueta y mijana de la boca.

EIXEMPLES

Primer—Temps—Tenen

b) Lo só *vocal anterior* ab obertura eixamplada.

EIXEMPLES

Cèrt—Pèl—Mèl—Desèrt

Devem representar per la *i*:

Lo só *vocal anterior* ab obertura molt chiqueta.

EIXEMPLES

Camí—Dolcissim—Fi

Sóns vocals arredonits.—Es representa per la *a* lo só *vocal posterior* ab obertura eixamplada en sílaba postónica.

EIXEMPLES

Bòna (Bono)—Ròsa (Roso)

Esta obertura eixamplada de la boca en la *a* post-tónica deu tindre llóch rónegament quan la vocal tónica es *o*, ab obertura eixamplada. Sempre que no siga eixa vocal latónica, será una exageració pronunciar obèrta la *a* post-tónica, com fan en Con-centayna y en Ontinyent, que diuen: ribo (riba) Mario (María).

Es representa per la *o*:

a) Lo só *vocal anterior* ab obertura chiqueta de la boca.

EIXEMPLES

Melocotó—Sahó—Dominó

b) Lo só *vocal posterior* ab obertura eixamplada.

EIXEMPLES

Còs—Dòna—Còsa—Nòsa

Y per la *u* lo só *vocal posterior* ab obertura molt chiqueta.

EIXEMPLES

Purca—Mur—Futur

SÓNS CONSONANTS

SÓNS BILLABIALS

Billabial explosiu sonor.—Este só deu representarse per mig de la *b*.

EIXEMPLES

Bomba—Beure—Bastó—Bò—Bestraure—Bult

No hi ha que confondre la *b* ab la *v*. Com vorem més avant, la *v* no es *billabial*, sino *llabidental*. La confusió tant horrorosa d'estes dos consonants, en tots els sigles y fins lo día de huy, té per orige l'ignorancia de les etimologies y de les lleys morfològiques valencianes. Si s'estudien, com es degut, estes dos parts tant importants de la Filologia valenciana, desapareixerá per força esta confusió.

Só billabial explosiu sort.—Es representa per mig de la *p* y la *b*, á la fi de dicció, com també en els sufixes *av*, *ob* y *sub*.

EIXEMPLES

Part	Verb	Absolut
Plòure	Sab	Obtindre
Cap	Adob	Súbsanar
Corromp	Cab	Subgecció

Pera saber quan deurá ferse us de la *p* y quan de la *b* á la fi de dicció, cal acudir á l'etimologia y á la derivació. Així, escriurem *verb* en *b*, y *cap* en *p*, per vindre dels móts llatins *verbum*

y *caput*. Y de la mateixa manera escriurem *b* en *sab* y *p* en *corromp*, per derivarse de *saber* y *corrompre*.

Molta es també la confusió que hi ha encara en l' us d' estes dos consonants á la fi de dicció. Més que s' estudien les etimologies, repetim, y les evolucions morfológiques, y es vorá com desapareix de sobte exa confusió.

Billabial nasal sonor.—Este só deu representarse per mig de la *m* y, en algúns casos, també per la *n*.

De la mateixa consonant (*m*) usarem pera representar lo só *billabial nasal sort*.

Eixemples de sonor

Manega-ram
Fum-conversa

Eixemples de sort

Poema-amar
Amplaria-triomf

SÓNS LLABIDENTALS

Llabidental fricatiu sonor.—Este só es representa per la *v*. Torném á fer present que la *v* no deu may confóndres ab la *b*, puix pertanyen á órgues fonadors prou distints.

EIXEMPLES

Veure	Valencia	Valent
Vòt	Vi	Vint
Anava	Havía	Devia

No obstant l' etimologia, escriurem sempre *v*, en llóc de *b*, per exigencies de la *Morfologia* y de la *Fonética*: a) Quan siga *lletra temática* en llatí.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Scribimus	Escrivim

c) Quan forma part de la *característica* temporal.

EIXEMPLES

Portabam	Portava
Amabam	Amava

d) En lo verb haver del llatí habere.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Habemus	Havem
Habentem	Havent

e) En les persones irregulars del verb *anar*, ja qu' eixes persones provenen del llatí *vado*.

EIXEMPLES

Vado	Vaig
Vadam	Vaja
Vadant	Vajen

Y f) En algunes paraules sòltes.

EIXEMPLES

Ab.ante	Avant
Sub.inde	Sovint
Mirabilia	Maravella

Llabidental fricatiu sort.—Devem representar sempre este só per la *f*, y jamay per la *ph*, com feyen els antichs que rónegament es fixaven en l' etimologia y olvidaven les lleys d' evolució morfològica d' esta llengua.

EIXEMPLES

Falta	Fòc	Filosofia
Festa	Fona	Golf
Fita	Fusta	Buf

SÒNS LINGUODENTALS

Linguodental explosiu sonor.—Deu representarse sempre per la *d*.

EIXEMPLES

Daniel	Dent	Diner
Dau	Deu	Duc
Diner	Dotor	Dubte

Linguodental explosiu sort.—Es representa generalment per la *t*, y en algú nom exòtic també per la *d* final, com així mateix en els composts de *ad*.

EIXEMPLES

Talem	Bota	T'astar
David	Obed	Advent

Linguodental fricatiu sonor.—Ans de proposar el verdader us que devem fer de les consonants ó grafies apropiades pera representar este só, volém fer notar l'horrorosa confusió en els nostres escriptors, tant antics com modérns. Per ferla vore, rónegament posarém de relleu uns pòcs exemples d'algúns autors, recorrent els sigles.

SIGLE XV

Donzella.—J. Moreno. Troves en lahor de la V. Maria.

Etimologia: *Dominicellam.*—*Doncella.*

Dotze.—Vinyoles. Troves, etc.

Etim.: *Duodecim.*—*Dotce.*

Calzer.—Dimas. Troves, etc.

Etim. *Calicem.*—*Calcer.*

SIGLE XVI

Onxe.—Beuter. Annals. C.XV. pl. 56.

Once.—P. Montanyés. Espill. pl. 276.

Etim. *Undecim.*—*Once.*

Dotze.—Taraçona. Furs. T. VI. pl. 35.

Dolce.—Montanyés. Espill. C.XI. pl. 274.

Etim. *Duodecim.*—*Dolce.*

Gozen.—Taraçona. T. XV. pl. 96.

Gocen.—P. Montanyés. Espill. C.XI. pl. 67.

Etim. *Ausum.*—*Gosen.*

Encessos.—Beuter. C.XI. pl. 45.

Etim. *Incensos.*—*Encesos.*

Illessa.—Beuter. C.XI. pl. 46.

Etim. *Illusam.*—*Illesa.*

Possar.—Montanyés. pl. 131.

Etim. *Positum.*—*Posar.*

SIGLE XVII

- Canzell.*—Llop.—Fabra de Mursi. Valls. C.III. pl. 25.
 Etim. Cancellum.—*Cancell.*
Senzilla.—Id. id. C.VII. pl. 48.
 Etim. *Simplicellam.*—*Sencilla.*
Imposats.—Id. id. C.IV. pl. 37.
Impossats —Id. id. C. id. pl. 28.
Encesa.—Id. id. C.XII. pl. 155.
Encessa —Id. id. C. id. pl. 144.
Catorze.—Furs de 1635. pl. 89.
 Etim. Quatuordecim. — *Catorce.*
Quinze.—Id. id. pl. id.
 Etim. Quindecim.—*Quince.*

SIGLE XVIII

- Posar.*—Ros. Romanç dels jòcs dels gics.
Possar.—Id. id.
Once.—Ros. Relació d' uua correguda de bous.
Onze.—Id. id.
Dotce.—Id. Romanç dels peixcadors de canya.
Dotze.—Galiana. Rondalla. pl. 57.
Tretce.—Ros. Adagis. pl. 175.
Tretze.—Id. Romanç dels casats pobres.

SICLE XIX

- Donzella.*—Llorente. Les tres cordes del arpa.
Doncella.—Bodria. Tres balades.
 Etim. *Dominicellam.*—*Doncella.*
Calzer.—T. Llorente. A ma filla Maria.
 Etim. *Calicem.*—*Calcer.*
Setze.—T. Llorente. Visanteta.
 Etim. *Sexdecim.*—*Setce.*
Ossat —Bodria.—*Cronge.*
 Etim. *Ausum.*—*Osat.*
Tressor.—Id. Talem de flors.
 Etim. *Thesaurum.*—*Tesor.*

No obstant esta llamentable confusió, es cèrt qu' este sò s' ha representat gràficament per tres grafics, ó siga per la *s*, per la *c* y per la *z*.

Usarém de la *s*: *a*) Entre dos vocals. *b*) A la fi de dicció quan tinga qu' unirse á la paraula següent; y *c*) Quan va precedida de les linguodentals *d*, *t*, *l*, *n*, y la linguoalveolar *r*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Casam (b. II)	Casa
Brisam (b. II.)	Brisa
Camisam (b. II.)	Camisa
Rosam	Ròsa
Clausam	Clòsa

Els homens—Les atres—Les animes
Adsubia—Almorsar—Butsa

Usarem de la *c* pera conservar l' etimologia, quan va precedida d' una de les cinc consonants indicades en el *d*) anterior.

EIXEMPLES

Policem	Polce
Undecim	Once
Duodecim	Dotce

Y usarem de la *z* entre dos vocals, en aquelles paraules que la porten en son orige.

EIXEMPLES

Lazarum	Llazer
Prophetizare	Profetizar

Comprobació per l' autoritat dels nostres escriptors.

SIGLE XV

Presos.—J. Roig. Espill. vers., 231.

Casa.—Id. id., vers 863.

- Brasa*.—Id. id., vers 864.
Repósa.—Gazull. Troves en lahor de la Verge María.
Rósa.—Centelles. Id.
Posada.—Vinyoles. Id.
Poncella.—Berenguer. Id.
Nazaret.—Corella. Id.

SIGLE XVI

- Desijats*.—Furs de 1547. C. IX.
Amortizació.—Id. C. II.
Preconizació.—Id. C. XII.
Cósa.—Beuter. Anals. Prol. pl. 2.
Posar.—Id. id. id.
Profetizar.—Id. id. C. II. pl. 9.
Esposa.—Montanyés. Espill. pl. 142.
Raser.—Id. id. pl. 37.
Pesol.—Taraçona. T. XIII. pl. 85.
Llazer.—Id. T. I. pl. 7.

SIGLE XVII

- Espasa*.—Furs de 1625. C. LII.
Quince.—Id. C. LXII.
Autorizar.—Id. C. VIII.
Mesuera.—Llop. C. VIII. pl. 70.
Besar.—Id. C. XII. pl. 157.
Canonizació.—Id. C. id. pl. 146.

SIGLE XVIII

- Casar*.—C. Ros. Romanç dels casats pòbres.
Quince.—Id. id.
Camisa.—P. Galiana. Rondalla. pl. 28.
Desert.—Id. id. pl. 73.
Cresòl.—Id. id. pl. 88.

SIGLE XIX

- Casa*.—Baldovi. Un Fandanguet en Paiporta.
Confusa.—Id. id.

- Còsa*.—Id. Agüelo Pollastre.
Presò.—Id. id.
Presenta.—Escalante. Corruixetes.
Pesar.—Id. id.
Posar.—Id. Escaleta del dimóni.
Casi.—Id. id.
Blavosa.—Llorente. La Barraca.
Esposa.—Id. El Rosari de la viuda.
Música.—Id. id.
Sencilla.—Puig y Torralba. Casa payral.
Ròsa.—Id. A S. Vicent Ferrer.
Gòsa.—Id. Espansions místiques.
Nòsa.—Bodria. Professió de fé.
Camisa.—Id. id.
Closa.—Id. Tres balades.
Once.—Id. Ecos del Turia.
Quince.—Id. Fulles seques.
Nazaret.—Id. Sense mare.
Casa.—Iranzo. La flor del lliri blau.
Roses.—Id. Cançó de l'hortolá.
Doncella.—Id. La flor del lliri blau.
Esparsa.—Querol. Als poetes provensals.
Corajosa.—Id. id.
Joyoses.—Id. id.
Tremolosos.—Id. id.
Roselles.—Id. Els terratremols d'Andalucia.
Resoli.—Palanca y Hueso. Entrada de la murta.
Cosa.—Id. id.
Agradosa.—Id. id.
Tesor.—Id. De la mort á la vida.
Sencilla.—Id. Floreta sense nom.
Doncella.—Id. id.
Flayrosos.—L. Trénor. Floreta sense nom.
Pesar.—Id. id.
Roser.—Id. id.
Doncell.—Badenes. Floreta sense nom.
Aucel.—Id. id.
Hermosa.—Id. id.
Poncella.—C. Mezquita. A Iranzo.
Roser.—Id. Id. Albades.

Polce.—Llombart. Diccioniari.

Colse.—Id. id.

Albarser.—Id. id.

Pesol.—Id. id.

Linguodental fricatiu sort.—Si gran es la confusió pera representar gráficamente lo sò linguodental fricatiu *sonor*, encara es més gran la que ha hagut, y hi ha per desgracia, pera representar el *sort*.

Peguém, pues, una mirada sobre les òbres dels nostres autors, recorrent els sigles.

SIGLE XV

Ceraffins.—Centelles. Troves, etc.

Etim. Seraphim.—*Serafins*.

Univerç.—Barceló. Troves etc.

Etim. Universum.—*Univers*.

Promesa.—Genís Fira. Troves etc.

Etim. Promissam.—*Promessa*.

Fassa.—Vallmanya. Troves etc.

Etim. Faciat.—*Faça*.

Plasent.—Villalba. Troves etc.

Etim. Placentem.—*Placent*.

Bras.—Salvador. Troves etc.

Braç.—S. Ramón. Id.

Etim. Brachim.—*Braç*.

Offença.—Salvador. Troves.

Offensa.—Verdancha. Id.

Etim. Offensam.—*Ofensa*.

SIGLE XVI

Masa.—Beuter. C. XII. pl. 62.

Etim. Massam.—*Massa*.

Groser.—Id. C. XIII. pl. 68.

Etim. Grossum.—*Grosser*.

Endresat.—Montanyés. C. VI. pl. 41.

Etim. indirectiare.—*Endreçat*.

Misa.—Montanyés. C. XII. pl. 76.

Etim.—Missam.—*Missa*.

- Asser.*—Beuter. C. V. pl. 19.
 Etim. *Aciarium.*—*Acer.*
Forsa.—Id. C. XV. pl. 56.
 Etim. *Forciam* (b. II.)—*Força.*
Naixensa.—Montanyes. C. XI. pl. 41.
 Etim. *nascentia.*—*Naixença.*
Fassen.—Id. Prol. pl. XI.
 Etim. *Faciant.*—*Facen.*
Asi.—Id. C. I. pl. 3.
 Etim. *Ecce-hic.*—*Aci.*
Marmesor.—Taraçona. T. I. pl. 4.
 Etim. *Marmmissorem.*—*Marmessor.*
Llansat.—Id. T. I. pl. 7.
 Etim. *Lanceam.*—*Llançat.*
Azer.—Id. T. XV. pl. 101.
 Etim. *Aciarim.*—*Acer.*
Mezclen.—Id. T. X. pl. 57.
 Etim. *Misculant.*—*Mesclen.*

SIGLE XVII

- Cansell.*—Llop. Fàbrica, etc. pl. 25.
 Etim. *Cancellun.*—*Cancell.*
Cals.—Id. id. C. VII. pl. 69.
 Etim. *Calcem.*—*Calç.*
Casen.—Id. id. C. VIII. pl. 92.
 Etim. *Cassare.*—*Cassen.*
Encessa.—Id. C. XII. pl. 144.
Ensessa.—Id. C. id. pl. id.
Encesa.—Id. C. id. pl. id.
 Etim. *Inncensam.*—*Encesa.*
Llensos.—Furs de 1606. C. XIV.
 Etim. *Linteos.*—*Llenços.*
Llorens.—Id. C. XXIX.
 Etim. *Laurentium.*—*Llorenç.*
Comesos.—Id. C. XXIV.
 Etim. *Commissos.*—*Comessos.*

SIGLE XVIII

- Necesitat.*—C. Ros. Rom. dels columbayres.
 Etim. *Necessitatem.*—*Necesitat.*
Pasió.—Id. id.

- Etim. *Passionem*.—*Passió*.
Asó.—Id. Rom. dels casats pobres.
 Etim. *Ecce-hoc*.—*Açó*.
Plaza.—Rom. dels columbayres.
 Etim. *Plateam*.—*Plaça*.
Romans.—Id. Rom. dels casats pobres.
Romanç.—Id. id.
 Etim. *Romancium*.—*Romanç*.
Començar.—Id. Rel. d'una correguda de bous.
 Etim. *Cum-imitiare*.—*Començar*.
Alzar.—Id. id.
 Etim. *Alliare*.—*Alçar*.
Nessesaria.—Id. Sobre el tabaco de polvo.
 Etim. *Necessariam*.—*Necessaria*.
Azó.—Galiana. Rondalla. pl. 28.
Açó.—Id. id. pl. 47.
Masa.—Id. id. pl. 50.
Massa.—Id. id. pl. 59.
Quinse.—Id. id. pl. 86.
Quince.—Id. id. pl. 32.
Trós.—Id. id. pl. 60.
Tróç.—Id. id. pl. 41.
Forza.—Id. id. pl. 56.
Força.—Id. id. pl. 60.

SIGLE XIX

T. LLORENTE

- 1.º Usa dos *ss* en llòc de *c*.

EIXEMPLES

- Assi*.—En la Montanya. *Lece-hic*.—*Aci*.
Plassent.—A la memòria de Ros. *Placentem*.—*Placent*.

- 2.º Usa una *s* en llòc de dos *ss*.

EIXEMPLES

- Presa*.—Romans dels quatre trovadors. *Pressam*.—*Pressa*.
Pasos.—Visanteta. *Passum*.—*Passos*.
Misa.—Cartes de soldat. *Missam*.—*Missa*.
Pasións.—A la memòria de Ros. *Passionem*.—*Passiones*.

3.º Usa *s* ó dos *ss* en llòc de *ç*.

EIXEMPLES

Dols.—A mon llibre. *Dulcem.*—*Dolç*.
Romans.—Romans dels quatre trovadors. *Romancium.*—*Romanç*.
Forsa.—Lo Rat-Penat. *Forciam.*—*Força*.
Llisó.—A la Reyna de la festa. *Lectionem.*—*Lliçó*.
Cansó.—La cansó del teuladí. *Cantionem.*—*Cançó*.

BALDOVI

Usa *s* en llòc de *c*, *ç* y *ss*.

EIXEMPLES

Fas.—Agüelo Pollastre. *Faccio.*—*Faç*.
Capas.—Id. id. *capacem.*—*Capaç*.
Conversasió.—Id. id. *Conversationem.*—*Conversació*.
Misa.—Id. *Missam.*—*Missa*.
Asegurar.—Id. *Assecurare.*—*Assegurar*.
Dosil.—Id. *Docilem.*—*Docil*.
Dolsos.—Id. *Dulces.*—*Dolços*.
Fasa.—Fandanguet en Paiporta. *Faciat.*—*Façà*.
Masa.—Id. *Massam.*—*Massa*.

ESCALANTE

Usa també *s* en llòc de *c*, *ç* y *ss*.

EIXEMPLES

Felisitat.—Corruixetes. *Felicitatem.*—*Felicitat*.
Pronunsia.—Id. *Pronuntiare.*—*Pronuncia*.
Pase.—Id. *Passum.*—*Passe*.
Romansos.—*Romancium.*—*Romanços*.
Grosa.—*Grossam.*—*Grossa*.
Aser.—*Aciarium.*—*Acer*.
Imposible.—*Impossibilum.*—*Impossible*

Fasil.—Facilem.—*Facil.*
Llansarán.—Lanceam.—*Llançarán.*
Habitasió.—Habitationem.—*Habitació.*

BODRÍA

1.º Usa *s* ó *ss* en llòc de *c* ó *ç*.

EIXEMPLES

Dols.—Llaços d' amor. Dulcem.—*Dolç.*
Cansóns.—Roselles. Cantionem.—*Cançons.*
Fassa.—Llaços d' amor. Faciat.—*Faça.*
Llanses.—Talem de flor. Lanceas.—*Llances.*
Forses.—Id. Forcias.—*Forces.*

2.º Escriu una mateixa paraula en *s*, *ss* ó *ç*.

EIXEMPLES

Assó.—Fulles seques. Ecce-hoc.—*Açó.*
Açó.—A la Reyna dolorida.
Plasa.—Id.
Plaça.—Costum de ma tèrra.—Plateam.—*Plaça.*
Llasos.—Intima.
Llaços.—Vincle de casa. Lagneos.—*Llaços.*
Dolsa.—Vincle de ma casa.
Dolça.—Als choristes d' en Clavé.
Enlassada.—Talem de flors.
Enllaçada.—A.....

IRANZO

1.º Usa *s* en llòc de *c* y *ç*.

EIXEMPLES

Fas.—Aubada. Faccio.—*Faç.*
Cansóns.—Dòna valenciana. Cantiones.—*Cançons*
Fasen.—Id. Facian.—*Facen.*
Aser.—Id. Aciarim.—*Acer.*
Grasia.—Id. Gratiam.—*Gracia.*

2.º Usa *s* en lloc de dos *ss*.

EIXEMPLES

Fosa.—La flor del lliri blau. *Fossam*.—*Fossa*.
Misió.—Lo darrer jorn de Sagunt. *Missionem*.—*Missió*.
Osos.—A la Verge dels Desamparats. *Os-ossis*.—*Ossos*.

3.º Una mateixa paraula la escriu unes vóltes en *s*, y altres en *ç*.

Forsa.—Bresquillera.
Força.—Id.
Cansons.—Al trovador de Montserrat.
Cançons.—Cançó de l' estiu.
Brasos.—A Joan de Joanes
Braços.—Id.
Dolsos.—Cant à la memoria de Cavanilles.
Dolços.—Id.
Llisons.—Cançó de la filanera.
Lliçons.—A mon amich J. Bodria.

LLOMBART

1.º Escriu una *s* en lloc de *ss*.

EIXEMPLES

Promesa.—Diccionario Valenciano-castellano. Etim. *Promissam*.—
Promessa.
Misió.—Id. *Missionem*.—*Missió*.
Confesió.—Id. *Confessionem*.—*Confessió*.
Asert.—Id. *Assertum*.—*Assert*.
Esencia.—Id. *Essentiam*.—*Essencia*.
Compasió.—Id. *Cum-passionem*.—*Compassió*.

2.º Escriu *s* en lloc de *c* y *ç*.

EIXEMPLES

Polse.—Dicc. *Policem*.—*Polce*.
Setse.—Id. *Sexdecim*.—*Setce*.
Asi.—Id. *Ecce-hic*.—*Aci*.

Asó.—Id. *Ecce-hoc.*—*Açó.*
Fas.—Id. *Faccio.*—*Faç.*
Llens.—Id. *Linteum.*—*Llenç.*
Llansol.—Id. *Linteolum.*—*Llançol.*
Pesó.—Id. *Petiolum.*—*Peçó.*
Ters.—Id. *Tertium.*—*Terç.*
Cansó.—Id. *Cantionem.*—*Cançó.*
Llisó.—Id. *Lectionem.*—*Lliçó.*

3.º Una mateixa paraula apareix escrita de dos y tres maneres.

EIXEMPLES

<i>Llans</i>	<i>Masa</i>	<i>Aci</i>
<i>Llanç</i>	<i>Massa</i>	<i>Asi</i>
<i>Torser</i>	<i>Mesclar</i>	<i>Assi</i>
<i>Torcer</i>	<i>Meçclar</i>	<i>Asó</i>
<i>Plasa</i>	<i>Descals</i>	<i>Assó</i>
<i>Plaça</i>	<i>Descalç</i>	<i>Açó</i>

Este sò, tenint present la etimologia, la evolució morfològica de les paraules y l' autoritat d' eixos mateixos escriptors, deu representarse gràficament:

a) Per la *s* en principi y fi de dicció; en mig de dicció precedida d' atra consonant, y també entre dos vocals, en paraules compòstes, de formació volgar.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Secare	Segar
Universum	Univers
Inscribere	Inscriure
Pulvis	Pols

Parasól—Resól—Resonancia

b) Per dos *ss* en les paraules que ja la porten en lo seu

orige, y quan la *r*, evolucionant la paraula, s' assimilat pel contacte d' atra *s*.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Missam	Missa
Confessionem	Confessió
Sessionem	Sessió
Promissionem	Promissió
Processionem	Processó
Bursam	Bossa
Transversam	Travessa
Corpus	Cossos

c) Per la *c* davant de *e*, *i* y per la *ç* davant de *a*, *o*, *u*, com també á la fi de dicció pera conservar la *c* etimològica y la provinent de la *t*, convertida en *c*, com hem vist al tractar de la etimologia, ó el orige de les paraules valencianes. No podem comprendre l' empeny en voler desterrar la *ç* de la nostra llengua, y molt menys la seua substitució per la *s* ó per les dos *ss*, siguent aixina que, com acabem de vore, es destruir la etimologia y la fonética de nostra rica y dolça parla, semblant, per tot arreu, la confusió més espantosa.

EIXEMPLES

Cecare	Cegar
Officium	Ofici
Coelum	Cél
Civilem	Civil
Gratiam	Gracia
Plateam	Plaça
Mateam	Maça
Cantionem	Cançó
Lectionem	Lliçó
Linteum	Llenç
Brachim	Braç
Laqueum	Llaç

Y d) Per la ζ en principi de dicció á fi de conservar l'etimologia.

EIXEMPLES

LLATÍ	VALENCIÀ
Zelum	Zel
Zizimia	Zizanya
Zephirum	Zefir
Zonam	Zona
Zodiacum	Zodiacum

Encara que no siga més que de pas, confirmarem l'us d'estes grafies, que acabem de proposar, per l'autoritat dels nostres escriptors, citant algú qu'atre d'ells.

SIGLE XV

LLATÍ	VALENCIÀ	AUTORS
Principissam	Princessa	Centelles
Fuissent	Fossen	Corella
Massam	Massa	Vinyoles
Confessionem	Confessió	Roig
Passionem	Passió	Llançol
Pressionem	Pressió	S. Román
Bursam	Bossa	Roig
Cum-initium	Començ	Gaçull
Tertium	Terç	Corella
Dulcem	Dolç	M. Esteve
Cantiare	Caçar	Roig
Falcem	Falç	Id.
Similantia	Semblança	Berenguer
Brachim	Braços	Vinyoles
Ecce-hoc	Açó	Villalba

SIGLE XVI

Faciat	Façà	Furs de 1547
Faciant	Facen	Id.
Ecce-hic	Aci	Id.
Necessarium	Necessari	Beuter

LLATÍ	VALENCIÀ	AUTORS
Plateas	Places	Benter
Professionem	Professió	Id.
Corpus	Cossos	Id.
Calcem	Calç	Id.
Martium	Març	Id.
Brachim	Braç	Taraçona
Pedacem	Pedaç	Id.
Cum-initiare	Començar	Id.
Capaces	Cabaços	Id.
Assessorium	Assessori	Id.
Missam	Missa	Montanyés
Passum	Passar	Id.
Laqueos	Llaços	Id.
Indirectiare	Endreçar	Id.
Dulces	Dolços	Id.

SIGLE XVII

Vincentium	Vicent	Llop.
Salices	Salces	Id.
In-ecce-hac	Ençà	Id.
Per-ecce-hoc	Perçó	Id.
Cognescentia	Coneixença	Id.
Possibilem	Possible	Id.
Decissionem	Decissió	Id.
Possessionem	Possessió	Furs de 1625
Massam	Massa	Id.
Forciam (b. ll.)	Força	Id.
Calcem	Calç	Id.
Plateas	Places	Id.

SIGLE XVIII

Processiom	Processió	C. Ros
Prophetissam	Profetissa	Id.
Grossam	Glossa	Id.
Lanceam	Llança	Id.
Vincit	Venç	Id.

LLATÍ	VALENCIÀ	AUTORS
Ecce hoc	Açó	Galiana
Tractiare	Traça	Id.
Cum-passionem	Compassió	Id.
Grossum	Grossos	Id.
Passum	Passar	Id.
Sancerum	Sancer	Id.
Exercitium	Eixercici	Id.
SIGLE XIX		
Passum	Passar	T. Llorente
Scientiam	Ciencia	Id.
Cœlum	Cél	Id.
Amplissium	Amplissim	Id.
Dulcissium	Dolcissim	Id.
Passum	Passa	Escalante
Altiare	Alça	Id.
Dulces	Dolces	Id.
Vincere	Vençuts	Querol
Dulcem	Dolç	Id.
Plateas	Places	Id.
Passum	Passat	Id.
Purissimum	Purissim	Id.
Passionem	Passió	Bodria
Glossam	Glossa	Id.
Plateam	Plaça	Id.
Cantionem	Cançó	Id.
Linteos	Llenços	Id.
Suavissimum	Suavissim	Id.
Os-ossis	Ossos	Iranzo
Passum	Passa	Id.
Laqueos	Llaços	Id.
Felicem	Feliç	Id.
Romancium	Romanç	Id.
Lectiones	Lliçons	Id.
Dulces	Dolces	Id.
Lanceam	Llança	P. y Torralba
Gratiam	Gracia	Id.
Esse	Essent	L. Trenor

LLATÍ	VALENCIÀ	AUTORS
Essentiam	Essencia	Cidón y Navarro
Dulcem	Dolça	Id.
Confidantia	Confiança	V. y Pizcueta
Ad-calcem	Alcançar	Id.
Passionem	Passió	Llombart: Dic- cionario, etc.
Massam	Massa	Id.
Mateam	Maça	Id.
Plateam	Plaça	Id.
Assecurantia	Assegurança	Id.
Assirtere	Assistir	Id.
Cognoscentia	Coneixença	Id.
Comercim	Comerç	Id.
Dulcem	Dolç	Id.
Missionem	Missió	Id.
Grantia	Grança	Id.
Lagneum	Llaç	Id.

Linguodental lateral.—Pera representar este só, ja siga sonòr ó fòrt, usarem sempre de la *l*. En algunes paraules, este só es prolongat y, á les hores, usarem la doble *ll*. Més no hi ha que confondre esta *ll* ab la *ll* que servix pera representar lo só *Me-diopalatal sort*.

EIXEMPLES

SÓ SONÓR	SÓ SORT
Falaguer	Plóure
Malalt	Planura

SÓ PROLONGAT

Amella—Balle—Bulla—Molle—Gualla—Espalla.

Linguodental nasal.—Si este só es sencillament sonor ó fort, deu sempre representarse per la *n*, y si es prolongat, per la doble *nn*.

EIXEMPLES

SONÓR	SORT
Enguany—Nau	Planta—Encens
Enllestir—Amanir	Pensar—Carns

SÓ PROLONGAT

Anuari—Perenne—Ennoblir—Innoble

Sóns: linguoalveolars.—Estos sóns pòden ser *fricatiu*, *vibrants* y *vibrants prolongats*. Tots ells es representen per la *r*. Y pera lo só prolongat, entre dos vocals, usarem sempre de dos *rr*.

SÓ SONOR

Ara—Canari
Parar—Ciri

SÓ SÓRT

Art—Arbre
Sort—Part

PROLONGAT

Conreu—Honra—Torró—Férro.

SÓNS PREPALATALS

Prepalatal fricatiu sonòr.—Gran y llamentosa es la confusió dels nostres escriptors en la representació gràfica d' este só.

Examinem un póc de correguda la seua ortografia y ho vorem clarament.

SIGLE XV

Imatge.—Genis.—Trobes, etc.
 Ultrage.—Pérez.—Id.
 Maior.—Centelles.—Id.
 Jamay.—Monoç.—Id.
 Pujant.—Fenollar.—Id.
 Ihubilcu.—Roig.—Espill, etc.
 Envejosa.—Id.—Id.

Com es veu puix, unes paraules es representaven en eixe sigle per *tg*, atres per *g*, no poques per *i*, y moltes per la *j*.

SIGLE XVI

En este sigle s' escriuía també *tg* unes voltes, y *g* atres, davant de *e*, *i*; atres vegades *j*.

EIXEMPLES

- Lenguatge.—Beuter.—pl. 8.
 Plugcs.—Id.—Pl. 18.
 Viatje.—Id.—Pl. 31.
 Trastegen.—Id.—Pl. 17.
 Personatge.—Id.—Pl. 36.
 Rodeges.—Montanyés.—CVI, pl. 37.
 Metges.—Id.—C. id., pl. 38.
 Heretges.—Taraçona.—T. XI, pl. 65.
 Correjes.—Id.—T. XV, pl. 93.
 Hage.—Furs de 1547.—Pl. 1.
 Haje.—Id.—Pl. 4.
 Hajen.—Beuter.—Pl. 3.
 Hagen.—Furs de 1547.—Pl. 5.
 Obgecte.—Montanyés.—Pl. 71.
 Subjecte.—Id.—pl. 115.

SIGLE XVII

Representen, així mateix en este sigle, per *tg*, per *g* y per *j*, lo só *prepalatal fricatiu sonòr*.

EIXEMPLES

- Netetgen.—Llop.—C. VI, pl. 36.
 Sagell.—Id.—C. XVI, pl. 202.
 Major.—Id.—C. II, pl. 15.
 Fitjor.—Furs de 1625.—Pl. 63.
 Pijor.—Id.—Pl. 23.
 Passegen.—Id.—Pl. 42.
 Platja.—Id.—Pl. 49.
 Mija.—Id.—Pl. 52.

SIGLE XVIII

En este sigle s'abusá més qu'en ningú, usant, sense tó ni só, la *t* davant de la *g* y de la *j*, y en usar indistintament la *g* y *j*, davant de *e*, *i*.

EIXEMPLES

- Dumenges. —C. Ros.—Romanç dels columbayres, etc.
 Dumentges.—Id.—Id
 Mentjar.—Id.—Id.
 Vaja.—Romanç dels jochs dels gichs.
 Vctja.—Id.—Id.
 Formatje.—Ros.—Id.
 Formage.—Id.—Romanç dels peixcadors de canya.
 Putjar.—Id.—Coples de la Naneta.
 Pujat.—Id.—Romanç sobre els treballs de la gent pòbra.
 Pletejar.—Id.—Adagis, pl. 75.
 Plutja.—Id.—Id., pl. 76.
 Vajen.—Galiana.—Rondalla, pl. 61.
 Vagen.—Id.—Id., pl. 86.
 Gojen.—Id.—Id., pl. 73.
 Hagen.—Id.—Id., pl. 48.
 Mitja.—Id.—Id., pl. 33.
 Mija.—Id.—Id., pl. 48.

SIGLE XIX

En molt pòc s' han esmenat els escriptors del passat sigle y començament de l' actual. També están en una confusió que no s' entenen, usant davant de *e*, *i*, lo mateix la *g* que la *j*, y posant la *t* davant d' una *y* atra d' eixa consonant quant els dona la gana, ó han vist qu' un atre escriptor usa eixes grafies. Vejam també uns eixemples pertanyents á eixe sigle.

EIXEMPLES

- Roges.—T. Llorente.—A la Reyna de la festa.
 Plages.—Id.—Pro Patria.
 Pluja.—Id.—La Senyera.
 Mitja.—Id.—Cartes de soldat.
 Gojen.—T. Llorente.—Al pintor Sorolla
 Sagellen.—Id.—Recort al rey Joan I.
 Desije.—Puig y Torralba.—Expansions mistiques
 Desitge.—Id.—A T. Llorente.

Gotjè.—Id.—Casa Payral.
 Vejé.—Id.—Id.
 Imaje.—Iranzo.—Pl. 116.
 Image.—Id.—Pl. 125.
 Imatge.—Id.—Pl. 145.
 Mege.—Id.—Pl. 228.
 Meje.—Id.—Dimets malavirat.
 Jutjes.—Bodria.—Tres Albades.
 Julges.—Id.—Dos Coronas.
 Traje.—Id.—Llaços d' amor.
 Trage.—Id.—Angel del Apocalipsis.
 Imaje.—Id.—Festes de carrer, pl. 26.
 Image.—Id.—Id., pl. 25.
 Bosatge.—Id.—Flor silvestre.
 Celage.—Id.—Agraïment.
 Taronjers.—Querol.—Als poetes provensals.
 Vergers.—Id.—Id.
 Platjes.—Id.—Carta á Mistral.
 Orage.—Id.—Als poetes provensals.
 Desitge.—Escalante.—La matinada de la Mare de Deu.
 Imaje.—Id.—Id.
 Mitj.—Id.—Id.
 Vaja.—Id.—Tonet el saragatero.
 Veuratje.—P. y Hueso.—De la mort á la vida.
 Trage.—Id.—Id.
 Coratje.—Id.—Id.
 Matjor.—Id.—Id.
 Desitjes.—Id.—Id.
 Bosquetjades.—Id.—Id.

Eixa confusió y eixe desconcert, desapareix de la manera més sencilla, açó es, per mig de la sigüent regla.

Lo só *prepalatal fricatiu* sonor deu representarse per la *g* davant de *e, i*, y per la *j*, davant de *a, o, u*, sense precedir la *t*.

EIXEMPLES

General—Genoll—Ginjol—Argila.
 Fege—Viaje—Mija—Girar.
 Juge—Mege—Roges—Hages.

Comprobació de la regla propòsta, pels nòstres escriptors de tots els sigles.

SIGLE XV

Verge.—Centelles —Trobes, etc.
 Judea.—Corella.—Id.
 Pujant.—Fenollar.—Id.
 Regina.—Vinyoles —Id.
 Puge —Fenollar.—Id.
 Envejosa.—J. Roig.—Espill de les dónes.
 Giner —J. Roig —Id.
 Gent.—Llançol.—Trobes, etc.

SIGLE XVI

Canonge.—Beuter.—C. XIII, pl. 49.
 Pluges.—Id.—C. XVIII, pl. 64.
 Taronges.—Id.—C. IV, pl. 17.
 Ginebre.—Id.—C. III, pl. 13.
 Argila.—Id.—C. II, pl. 10.
 Jamay.—Id.—C. I, pl. 5.
 Major.—Id.—C. I, pl. 8.
 Desiges.—Montanyés.—C. XI, pl. 69.
 Llauger.—Id.—C. VII, pl. 45.
 Juzgen.—Id.—C. XIV, pl. 98.
 Virginal.—Id.—C. XVIII, pl. 126.
 Imaginar.—Id.—C. IX, pl. 66.
 Desijá.—Id.—C. Prol., pl. X.
 Pijor.—Id.—C. IV, pl. 19.
 Mija.—Id.—C. XX, pl. 221.
 Justicia.—Id.—C. IX, pl. 66.
 Correges.—Taraçona.—T. XV, pl. 84.
 Menge.—Id.—T. I, pl. 2.
 Sagi.—Id.—T. XV, pl. 101.
 Mija.—Id.—T. IV, pl. 23.
 Major.—Id.—Dedicatoria.
 jugar.—Id.—T. VIII, pl. 35.
 Netejar.—Id.—T. XV, pl. 94.
 Roja.—Id.—T. Id., pl. 101.

SIGLE XVII

- Canonge.—I.lop.—C. I, pl. 7.
 Dumenge.—Id.—C. XXIII, pl. 260.
 Llegir.—Id.—C. I, pl. 6.
 Girar.—Id.—C. VIII, pl. 61.
 Relonge.—Id.—C. id., pl. 85.
 Major.—Id.—C. II, pl. 18.
 Just.—Id.—C. id, pl. id.
 Monges.—Furs de 1604.—C. XXXVI.
 Vestigi.—Id.—C. XCIII.
 Haja.—Id.—C. I.
 Joyes.—Id.—C. XI.
 Pijor.—C. XXIII.
 Mija.—C. CLIX.
 Juhí.—C. IV.
 Desija.—C. I.
 Algeps.—C. VII.

SIGLE XVIII

- Mensager.—C. Ros.
 Dumenges.—Id.—Romanç dels columbayres.
 Vaja.—Id.—Id.
 Mege.—Id.—Sobre el mòdo nou de curar.
 Bocage.—Id.—Romanç dels columbayres.
 Jordi.—Id.—Romanç dels jochs dels gichs.
 Juliol.—Id.—Romanç sobre pendre polvillo.
 Llegir.—Id.—Romanç dels jochs dels gichs.
 Haja.—Id.—Romanç dels treballs dels pobres.
 Hages.—Id.—Relació d'una torada.
 Trages.—Id.—Id.
 Pijor.—Id.—Coples de la Naneta.
 Meges.—P. Galiana.—Rondalla, pl. 14.
 Vagen.—Id.—Id., pl. 54.
 Miges.—Id.—Id., pl. 80.
 Veges.—P. Galiana.—Id., pl. 86.
 Gitar.—Id.—Id., pl. 63.
 Mijá.—Id.—Id., pl. 48.
 Vejam.—Id.—Id., pl. 79.
 Lleja.—Id.—Id., pl. 3.
 Major.—Id.—Id., pl. 18.

SIGLE XIX

- Plages.—T. Llorente.—Pro Patria.
 Pluja.—Id.—La Senyera.
 Segellen.—Id.—Recort del rey Joan I.
 Noviage.—Id.—Lo rosari de la viuda.
 Jovens.—Id.—Id.
 Image.—Id.—A Maria Santissima.
 Jorns.—Id.—Id.
 Afligits.—Id.—Id.
 Mege.—Iranzo, pl. 228.
 Image.—Id., pl. 125.
 Jardins.—Id., pl. 210.
 Genis.—Id., pl. 211.
 Argilaga.—Id., pl. 218.
 Junyit.—Id., pl. 221.
 Viaje.—Querol.—Al poetes provensals.
 Flameja.—Id.—Id.
 Juntarse.—Id.—Id.
 Rojos.—Id.—Els terratremols d' Andalusia.
 Enveja.—Id.—¿Qué será?
 Llegir.—Id.—Carta á Mistral.
 Juges.—Bodria.—Dos coronas.
 Homenage.—Id.—A les reynes dels Jochs Florals.
 Image.—Id.—Fulles seques, pl. 25.
 Dumenges.—Id.—Anyorances.
 Veja.—Id.—Llàgrimes.
 Enveja.—Id.—Id.
 Major.—Id.—Tálem de flors.
 Rojos.—Id.—Fulles seques., pl. 8.
 Pluja.—Id.—Llaços d' amor.
 Puja.—P. y Hueso.—Entrada de la murta.
 Gent.—Id.—Id.
 Trage.—Id.—De la mort á la vida.
 Justicia.—P. y Hueso.—De la mort á la vida.
 Menges.—Id.—Id.
 Mijos.—Id.—Id.
 Desija.—Id.—Id.
 Engeni.—Puig y Torralba.—Regionalisme.
 Gojar.—Id.—Id.

Pelegrinaje.—Id.—Expansions mistiques.
 Jorn.—Id.—La casa payral.
 Regionalisme.—Id.—Regionalisme.
 Jornal.—C. Mezquita.—Jepeta.
 Veja.—Id.—Id.
 Major.—Id.—Id.
 Gojos.—Id.—Id.
 Mija.—Id.—Id.
 Mijos.—Id.—Id.
 Regionalistes.—Id.—Carta prolech á les festes de carrer, de Bodria.
 Gens.—Id.—Id.

Prepalatal fricatiu sort.—Representarém sempre este só per la *x* precedida de la *i* eufónica, menys en principi de dicció, en que no cal usarla.

EIXEMPLES

Concixer—Marraixa—Madeixa—Aixut—Aixó—Reixa—Reixiu

Eixemple—Xátiva—Xaló—Xoneta—Xeresa—Xeringa.

Dende 'l sigle XV, y encara dende 'l XIV, que s' usa la *i* eufónica davant de la *x*, encara qu' este us no podem dir que ha segut constant en tots els escriptors; mes en lo sigle passat, y huy en día, es pót dir que l' us es absolut pera distinguir este só del doble *ks* ó *gs*.

Usar la *ch* en llóc de la *x*, pera representar este só, es destruir la fonética y la etimología de la nostra llengua y apartarse sense trellat ni ficassi de l' us general de tots els nostres escriptors.

Prepalatal africad.—Fins huyt son les grafies usades pels nóstres escriptors, tant antichs com moderns. Estes grafies son: *g, j, x, ch, ig, tg, tj, tx*. ¿Pot vores major confusió?

No anirem recorrent tots els sigles, puix no volem cansar tant á l' *Honorable Consistóri*, que prou paciència necessita ja

pera llegir totes les observacions que tenim fetes fins ara; farem vore rónegament eixa *desorientació* en alguns dels nostres escriptors moderns.

TEODOR LLORENTE

- Gica.*—Visanteta.
Gichs.—Lo Rat-Penat.
Dijosa.—Al pintor Sorolla.
Conja.—Cant à la Patria.
Dija.—A Maria Santissima.
Xillerisa.—Lo Rat-Penat.
Xiulen.—Les dos montanyes.
Xuquer.—Glories de Valencia.
Goig.—Les cordes del arpa.
Oreig.—Les dos montanyes.
Vaig.—Romans dels quatre tròvadors.
Milj.—Misa d' alba.
Ditjós.—Mon Testament.
Mitj.—A Maria Santissima.
Desitj.—La Reina de la festa.

QUEROL

- Dijosa.*—A Maria Llorente.
Vaig.—Als poetes provensals.
Roig.—Brindis.
Veig.—Carta à Mistral.
Ditja.—¿Qué será?
Ditjosos.—Carta à Mistral.
Capuxet.—Los terratremols d' Andalusia.
Ditjes.—¿Qué será?

ESCALANTE

- Safarranjo.*—Tonet el saragatero.
Pincho.—Id.
Chulo.—Id.
Xanses.—Id.
Xiqueta.—La matinada del dia de la Mare de Deu.

Xich. — Tonet el saragatero.
Porjes. — Id.
Vaig. — Id.
Xavala. — Id.
Mitj. — Id.
Desditjat. — Id.

IRANZO

Pegines. — Dóna valenciana.
Piger. — A la Verge Maria.
Girivies. — Cansó de l'hortolà.
Giquet. — Cansó del bresol.
Dija. — Lo primer pecat.
Janglot. — En la mort de ma cosina.
Xichs. — La plega.
Marxa. — Els fundadors de les escoles d'artisans.
Mig. — Dona valenciana.
Antorxa. — La unitat nacional.
Caprijos. — La senyera.

BODRIA

Giquet. — Endressa.
Jogim. — Festes de carrer, pl. 29.
Planja. — A la Verge dolorida.
Porge. — Festes de carrer, pl. 29.
Ditja. — A la Mare de Deu.
Felja. — Manollet de semprevives.
Mitj. — Cantars.
Desig. — Dos coronas.
Xillar. — Talem de flors.
Xop. — Lo castell de la Reyna mora.
Jops. — Tres balades.
Capritjosa. — En lo palmito, etc.
Archiu. — Festes de carrer, pl. 61.

PUIG Y TORRALBA

Vaig. — Casa payral.
Dija. — Expansions místiques.
Ditja. — La casa payral.
Mitg. — Id.
Porjada. — Id.
Xich. — A S. Vicent Ferrer.

PALANCA Y HUESO

Gica.—De la mort á la vida.
Xica.—Id.
Fatja.—Id.
Javals.—Id.
Mitj.—Id.
Pitjer.—Entrada de la murta.
Ditjos.—De la mort á la vida.
Ditja.—Id.
Panja.—Entrada de la murta.
Xacota.—Id.
Xich.—De la mort á la vida.
Fuig.—Id.
Vaig.—Entrada de la murta.
Brecha.—Id.

Enteném que no cal usar més grafies que dos d'eixes, que son les que més generalment han usat els nóstres escriptors, y que més conforme están ab la nóstra etimología y ab la morfología valenciana. Estes grafies no son atres que la *ch* y la *ig*. La primera pera principi y sí de dicció, y la segón pera la sí de paraula solament.

EIXEMPLES

LLATI	VALENCIÁ
<i>Archivum</i>	<i>Archiu</i>
<i>Concham</i>	<i>Concha</i>
<i>Archimandritam</i>	<i>Archimandrita</i>

Vejám també ara l' us constant dels nóstres escriptors.

SIGLE XV

Archiu.—J. Roig.—Espill de les dónes.
Chillant.—Id.—Id.
Chiques.—Id.—Id.
Pancha.—Id.—Id.
Chics.—Caçull.—Trobes, etc.
Tacha.—Nágera.—Id.
Goig.—Corella.—Id.
Puig.—Fenollar.—Id.
Archiu.—Genís.—Id.

SIGLE XVI

- Archiu.—Beuter.—Anals. C. V, pl. 5.
 Truches.—Id.—Id. C. VI, pl. 16.
 Chops.—Id.—Id. C. id., pl. id.
 Ganchos.—Id.—Id. C. XIII, pl. 50.
 Desdichats.—Id.—Id. C. XVII, pl. 62.
 Empachant.—I.—Id. C. VII, pl. 31.
 Puncha.—Montanyès.—Espill, etc.
 Charrar.—Id.—Id. C. IV, pl. 30.
 Borracherics.—Id.—Id. C. V, id.
 Dichosos.—Id.—Id. C. XIX, pl. 117.
 Chica.—Id.—Id. C. XX, pl. 131.
 Porche.—Taraçona.—Furs.
 Antorches.—Id.—T. VIII, pl. 75.
 Tachar.—Id.—T. id., pl. id.
 Dichosa.—Id.—T. XIV, pl. 83.
 Despachar.—Id.—Aprobació.

SIGLE XVII

- Archiu.—Llop.—Fábricas. C. II, pl. 16.
 Melchor.—Id.—Id. C. V, pl. 30.
 Despachat.—Id.—Id. C. IX, pl. 108.
 Empachar.—Id.—Id. C. id., pl. 109.
 Trichiner.—Id.—Id. C. XVI, pl. 201.
 Porchets.—Id.—Id. C. XXIII, pl. 261.
 Coches.—Id.—Id. C. XXVII, pl. 308.
 Macho.—Id.—Id. C. LX, pl. 379.
 Taches.—Furs de 1625.—C. 94.
 Despachades.—Id.—C. C. 67.
 Pechats.—Id.—Id.
 Despachar.—Id.—Id.
 Despaig.—Id.—Id.

SIGLE XVIII

- Dichos.—C. Ros.—Adages, pl. 20.
 Chapins.—Id.—Id., pl. 21.
 Feches.—Id.—Id., pl. 107.
 Galocheta.—Id.—Id., pl. id.
 Acachar.—Id.—Id., pl. id.

Machada.—C. Ros.—Adages, pl. 61.
 Dichós.—Id.—Romanç dels jochs dels gichs.
 Chulla.—Id.—Id.
 Miloches.—Id.—Id.
 Despachá.—Id.—Romanç d' una torada.
 Marchar.—Id.—Id.
 Chascos.—Id.—Relació d' una torada.
 Coches.—Id.—Coples de la Naneta.
 Chics.—Id.—Id.
 Desdicha.—Galiana.—Rondalla, etc.

SIGLE XIX

Chic.—Baldovi.—L' agüelo Pollastre.
 Chirivies.—Id.—Id.
 Chiqueta.—Id.—Id.
 Chorro.—Id.—Id.
 Chiste.—Id.—Id.
 Pichona.—Id.—Id.
 Pechera.—Id.—Id.
 Chiques.—Un fandanguet en Paiporta.
 Desdicha.—Id.—Id.
 Chaval.—Escalante.—Corruixetes.
 Chicories.—Id.—Id.
 Chocolate.—Id.—Id.
 Despacha.—Id.—Id.
 Pancha.—Id.—Id.
 Chafat.—Id.—Escaleta del dimoni.
 Dicha.—Id.—Id.
 Chica.—Id.—Id.
 Reganchar.—Id.—Id.
 Chisme.—Id.—Id.
 Charra.—Id.—Id.
 Borracha.—Id.—Id.
 Chulos.—Id.—Id.
 Archiu.—Bodria.—Festes de carrer.
 Brecha.—P. y Hueso.—De la mort á la vida.
 Chic.—Monfort.—Prólec al Espill, de Montanyés.
 Dichosos.—Id.—Id.
 Sospechar.—Nata., pl. 156.

Chics.—Chavarri.—Cuentos lírics.
 Chillaven.—Id.—Id., pl. 113.
 Coche.—Id.—Id., pl. 50.

SIGLE XV

Goig.—Corella.—Trovcs, etc.
 Raig.—Id.—Id.
 Mig.—Id.—Id.
 Puig.—Fenollar.—Id.
 Veig.—Caltelvi.—Id.
 Desig.—J. Roig.—Espill, etc.

SIGLE XVI

Roig.—Beuter.—C. II, pl. 15.
 Enuig.—Id.—C. V, pl. 26.
 Maig.—Id.—C. id., pl. 24.
 Bandeig.—Id.—C. XIX, pl. 67.
 Goig.—Montanyés.—C. VI, pl. 37.
 Desig.—Id.—C. I, pl. 5.
 Fuig.—Id.—C. XIV, pl. 87.
 Mateig.—Taraçona.—T. I, pl. 2.
 Mig.—Id.—T. XII, pl. 66.
 Rig.—Id.—T. VII, pl. 21.
 Ensaig.—Id.—T. XV, pl. 118.

SIGLE XVII

Puig.—Llop.—C. VI, pl. 42.
 Careig.—Id.—C. IX, pl. 47.
 Maig.—Id.—C. VIII, pl. 94.
 Despaig.—Furs de 1625.
 Mig.—Id.—C. L.
 Maig.—Id.—C. XXIX.
 Llig.—Id.—C. XLV.
 Saig.—Id.—C. XLI.

SIGLE XVIII

Vaig.—Ros.
 Mig.—Id.—Romanç dels jochs dels gichs.
 Maig.—Id.—Id.
 Afrig.—Id.—Romanç dels peixcadors de canya.

Goig.—C. Ros.—Adages, pl. 107.
 Vaig.—Galiana.—Rondalla.
 Desig.—Id.—Id.

En lo sigle XIX es quasi general l' us d' esta grafia á la fi de dicció.

SÓNS MEDIOPALATALS

Mediopalatal fricatiu.—Devem representar constantment este só per la y grega, y may per la llatina (*i*). Lo só *mediopalatal fricatiu*, com hem vist en la formació de les paraules, pórtá oríge d' una de les consonants *d, t, c, g*.

Remed-ium	Remey
Spat-ium	Espay
Fruct-um	Fruyt
Reg-em	Rey

També es grandíssima la confusió en la representació gráfica d' este só. Algúns substituïxen la y grega per la *i* llatina; estos sembren la confusió més espantosa en la Fonética y l' Ortografia de la nóstra llengua, y la majoria usen indistintament la y grega y la *i* llatina. No farem vore eixa confusió, perque no hi ha temps, y tot lo mon ho sab y ho deplora.

Pero sí que volem comprobar la regla qu' hem proposat per si algú te algún dubte.

SIGLE XV

<i>Remedium</i>	Remey	Centelles.	Trobes.
<i>Gandia</i>	Joya	Id.	Id.
<i>Reginam</i>	Reyna	Id.	Id.
<i>Fructum</i>	Fruyt	Id.	Id.
<i>Hodie</i>	Huy	Llançol.	Id.
<i>Jam-magis</i>	Jamay	Monoç.	Id.
<i>Benedictum</i>	Beneyt	Moreno.	Id.
<i>Faciebant</i>	Feyen	Genís.	Id.

SIGLE XVI

<i>Octo</i>	Huyt	Furs de 1547.
<i>Regem</i>	Rey	Id.
<i>Spatium</i>	Espay	Beuter. Prolec.
<i>Videbat</i>	Veye	Id. Id.
<i>Magis</i>	May	Id. Id.
<i>Legem</i>	Lley	Id. pl. 8.
<i>Fructum</i>	Fruyt	Montanyés.
<i>Maledictum</i>	Maleyt	Id.
<i>Regnum</i>	Reyne	Id.
<i>Coctum</i>	Cuyt	Taraçona.
<i>Spatium</i>	Espay	Id.
<i>Remedium</i>	Remey	Id.

SIGLE XVII

<i>Hodie</i>	Huy.	Furs de 1604.
<i>Gaudia</i>	Joyes	Id.
<i>Jam-magis</i>	Jamay	Id.
<i>Regem</i>	Rey	Id.
<i>Cogitare</i>	Cuydar	Llop.
<i>Des-cogitatum</i>	Descuyt	Id.
<i>Fructus</i>	Fruyts.	Id.
<i>Remedium</i>	Remey	Id.
<i>Octo</i>	Huyt	Id.

SIGLE XVIII

<i>Benedictam</i>	Beneyta	Ros.
<i>Luctam</i>	Lluyta	Id.
<i>Reginam</i>	Reyna	Id.
<i>Faciebat</i>	Feya	Id.
<i>Remedium</i>	Remey	Id.
<i>Legem</i>	Lley	Id.
<i>Spatium</i>	Espay	Galiana.
<i>Magis</i>	May	Id.
<i>Remedium</i>	Remey	Id.

SIGLE XIX

<i>Gandia</i>	Joya	Llorente.
<i>Magis</i>	May	Id.
<i>Legem</i>	Lley	Id.
<i>Hodie</i>	Huy	Iranzo.
<i>Ducebas</i>	Duyes	Id.
<i>Luclare</i>	Lluytar	Id.
<i>Oudientem</i>	Oyent	Bodria.
<i>Regnum</i>	Reyne	Id.
<i>Luctam</i>	Lluyta	Id.
<i>Spatium</i>	Espay	Id.
<i>Legem</i>	Lley	Id.
<i>Benedictas</i>	Bencytes	P. y Torralba.
<i>Fructum</i>	Fruyta	Id.
<i>Gandia</i>	Joya	Id.
<i>Magis</i>	May	Id.
<i>Ducebat</i>	Duya	Palanca y Hueso.
<i>Remedium</i>	Remey	Id.
<i>Legem</i>	Lley	Id.
<i>Jam-magis</i>	Jamay	Id.
<i>Es-glacium</i>	Esglay	Querol.

Mediopalatal lateral.—Deu representarse invariablement per la *ll*, en principi, mig y fi de dicció.

EIXEMPLES

Llana	Llançar	Vall
Llet	Llista	Mall
Llit	Devallar	Vell
Llóc	Callar	Conill
Lluna	Palla	Trull

Els antics representaren este só per mig de les combinacions *lh*, *yl*, *ly* y *ll* en mig y fi de dicció, y per la *l* sencilla en principi de paraula; més en lo día de huy, no está en bon us més que la grafia *ll*, en principi, mig y fi de dicció, com hem vist en els exemples propòsts.

Mediopalatal nasal.—Deu representarse per la combinació *ny*.

EIXEMPLES

Any	Vinya	Puny
Banyar	Menys	Juny
Estany	Codony	Pany
Castanya	Bonys	Junyir
Pinya	Senyal	Montanya

Els nostres escriptors antics representaren generalment este só per la combinació *ny* y algunes voltes per la combinació *nh* y molts pocs per la *ñ*; *nh* ja no s'usa, y *ñ* está usat huy en dia per uns quants escriptors poc amants de la nostra llengua, dels que no devem fer molt de cas.

SÓNS VELARS

Velar explosiu sonor.—Debem representar este só por la *g*:

a) Davant de *a, o, u*.

EIXEMPLES

Gana—Gota—Gall—Gót—Agut—Gola—Gust—Golf

b) Seguida de *u*, y esta vocal de *e, i*.

EIXEMPLES

Guerra—Guitarra—Guinda—Naguera—Foguera—Tragui

c) Quan forma diptonc ab les consonants *l* y *r*.

EIXEMPLES

Glapit—Gran—Regla—Negror—Glória—Agre

Velar explosiu sort.—Deu representarse gráficamente per la *c*, per la *q* y per la *x*.

Per la *c*:

a) Davant de *a, o, u*.

EIXEMPLES

Catalunya—Conte—Cuyna—Cantar—Cóure—Particular

b) Seguida d'atra *c*.

EIXEMPLE

Acció—Dicció—Accesible

c) Quan forma diptonc consonàntic.

EIXEMPLES

Classe—Creu—Cristià—Clau—Crim—Article

d) A la fi de dicció.

EIXEMPLES

Filòlec—Dic—Duc—Soc—Póc—Ruc

Per la *q*:

a) Seguida de *u* sonora.

EIXEMPLES

Quan—Quant—Conseqüència—Qual—Quasia—Eqüestre

b) Seguida de *u* quiescent davant de *e, i*.

EIXEMPLES

Qui—Quedar—Quince—Sequetat—Quinta—Querella

Per la *x* seguida de *ce, ci*.

EIXEMPLES

Excelencia—Excepció—Excitar—Excitació

També la *x* té el doble só, *velar explosiu sort y linguodental fricatiu*.

EIXEMPLES

Feixar—Taxim—Daxa—Saxsar—Taxatiu

EPILOGUEC

Incomplet pareixerá este treballet, y nosatros ho confessem també, pero es molt cert que hem cumplit nostre proposit; aço es, hem encés una llumeta pera que atres puguen recorrer y es-

tudiar ab alguna claretat y menys foscó en lo ric y fermós camp de la nostra Filologia, com hem dit al principi.

Hem procurat donar una idea de l'orige y formació d'esta llengua per mig de les quatre lleys morfològiques; y demprés hem estudiat, així mateix, la fonética valenciana y hem proposat l'ortografia que definitivament deu adoptarse en tot lo regne de Valencia. Es veritat, qu'en l'ús d'algunes grafies nos separém prou de l'opinió ó práctica d'alguns escriptors nóstres, meritissims per cert; mes, com es pót vore, llegint ab paciència este treballet, no nos separem de la generalitat d'ells mes qu'en l'imconstancia, en l'instabilitat y en la confusió qu'ells han sembrat en la nostra ortografia; y ningú es pot queixar ni tindres per ofés, dende 'l moment que confirmem les regles nostres per eixemples trets de les seues óbres.

De manera, que nosatros no intentem mes que fer vore la llamentable confusió que sempre ha reynat y continua encara en la nostra ortografia; y proposem, al mateix temps, els mijos més apropósits pera fer desapareixer eixa confusió, apoyantnos en tres classes d'arguments que no tenen bóлта de fulla, ó siga: en l'etimología, en la fonética y en l'autoritat dels nóstres bons escriptors.

Aixina com ordinariament s'escrihuen de tres maneres les paraules

Fasa—Fassa—Faça

Conja—Conxa—Concha

y nosatros rónegament les escrivim ab una d'eixes formes, açó es: *faça* y *concha*. Escrivim *faça*, primerament, perque prové del llatí *faciat*. En segón llóc, perque així no confundím lo só *linguodental fricatiu sonor* ab lo *linguodental fricatiu sort*, com acon-teix si escrivim *fasa*. Y en terser llóc, perque eixa es la manera d'escruiurela pels nostres escriptors dende 'l sigle XV fins ara, com ho hem provat ja.

Y escrivim *concha* y no *conja* ni *conxa*: primer, per vindre

§

eixa paraula de la llatina *concham*; segón, perquè la *j* davant de *a*, *o*, *u* servi pera representar lo só *prepalatal fricatiu sonor*, y si fem us d'ella pera representar també lo só *prepalatal africad*, destruim la nóstra fonética, confondint els sóns.

Y finalment, escrivim *concha*, perquè eixa ha segut la practica general d'ende 'l sigle XV fins lo día de huy, per més que molts dels escriptors moderns s'han empenyat en sostindre eixa *confusió*.

Que estudien degudament els escriptors contemporanis totes les questions qu'hem proposat en este estudi, y vorán com tenen ja la porta obérta de bat á bat per entrar de plé en la nóstra *Filologia*.

ERRATES

Plana.	Rengló.	DIU.	DEU DIR.
2	12	Bonell.	Nonell.
Id.	19	Desenrollat.	Desenrollá.
3	18	Dessinencia.	Desinencia.
4	13	Fam.i.m.	Fam.e.m.
Id.	14	Sit.a.m.	Sit.e.m.
5	2	Antig.u.m.	Autiq.u.m.
Id.	3	Oblig.u.m.	Obliq.u.m.
Id.	24	Nas.s.um.	Nas.um.
6	1	Estrobaven.	Estorbaven.
Id.	19	Así.	Ací.
7	11	Solodat.um.	Solidat.um.
Id.	15	Proparositones.	Proparoxitones.
Id.	27	Ungula.um.	Ungula.m.
8	9	Leotum.	Lectum.
Id.	18	Fudicam.	Judicem.
Id.	Id.	Fuge.	Juge.
Id.	22	Regam.	Rugam.
Id.	25	Sobre.	Sofre.
10	21	Candicam.	Caudicam.
11	27	Liho.	Li ho.
Id.	36	Ses.	Seues.
12	25	Pil.	Pel.
13	12	Sativa.	Xativa.
14	23	Salvatium.	Salvaticum.
Id.	28	Omplet.	Omplit.
Id.	33	Roseidum.	Roscidum.
15	22	Caunabem.	Cannabem.
16	22	Felicum.	Felicem.
Id.	23	Lenceam.	Lanceam.
17	36	Candam.	Caudam.
18	6	Mijos.	Mija.
Id.	24	Querta (Pl. de quertum).	Questa (pl. de questum).
Id.	29	Mac-ipso.	Hac.ipso.
20	22	Fringibilem.	Fingibilem.
Id.	Id.	Frinyible.	Fenyible.

Plana.	Rengló.	DIU.	DEU DIR.
Id.	32	Punuctam.	Punctam.
22	4	Gry.	Grey.
23	6	Jaspid.	Jaspit.
24	25	Difisil.	Dificil.
25	21	En.	Es.
26	26	Homo.	Home.
27	27	Admissió.	Admissió.
29	4	Cassos.	Casos.
31	5	Grandum.	Gradum.
Id.	6	Gran.	Grau.
Id.	27	An.	Au.
Id.	28	On.	Ou.
34	24	Engrossir.	Engrossir.
35	26	Prepalals.	Prepalatals.
37	22	Latónica.	La tónica.
41	32	Illusam.	Illesam.
46	24	Brachim.	Brachium.
48	29	Lece.hic.	Ecce.hic.
49	29	Impossibilum.	Impossibilem.
50	19	Lagneos.	Laqueos.
55	26	Cantiare.	Captiare.
Id.	8	Pedacem.	Pittaceum.
56	7	Sancerum.	Sincerum.
57	12	Comercim.	Comercium.
61	36	Viaje.	Viage.